

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

G1
27
74

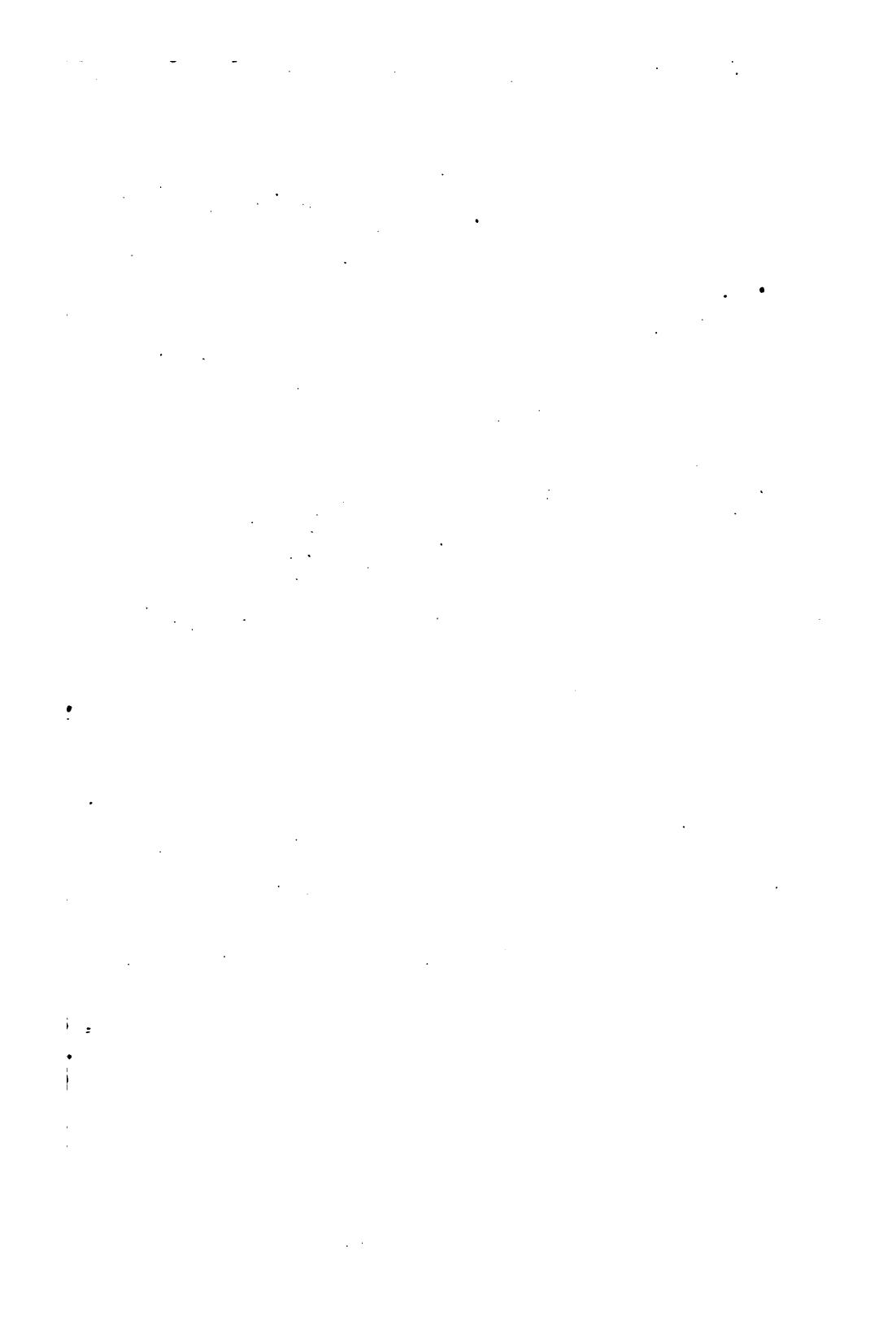
827.74

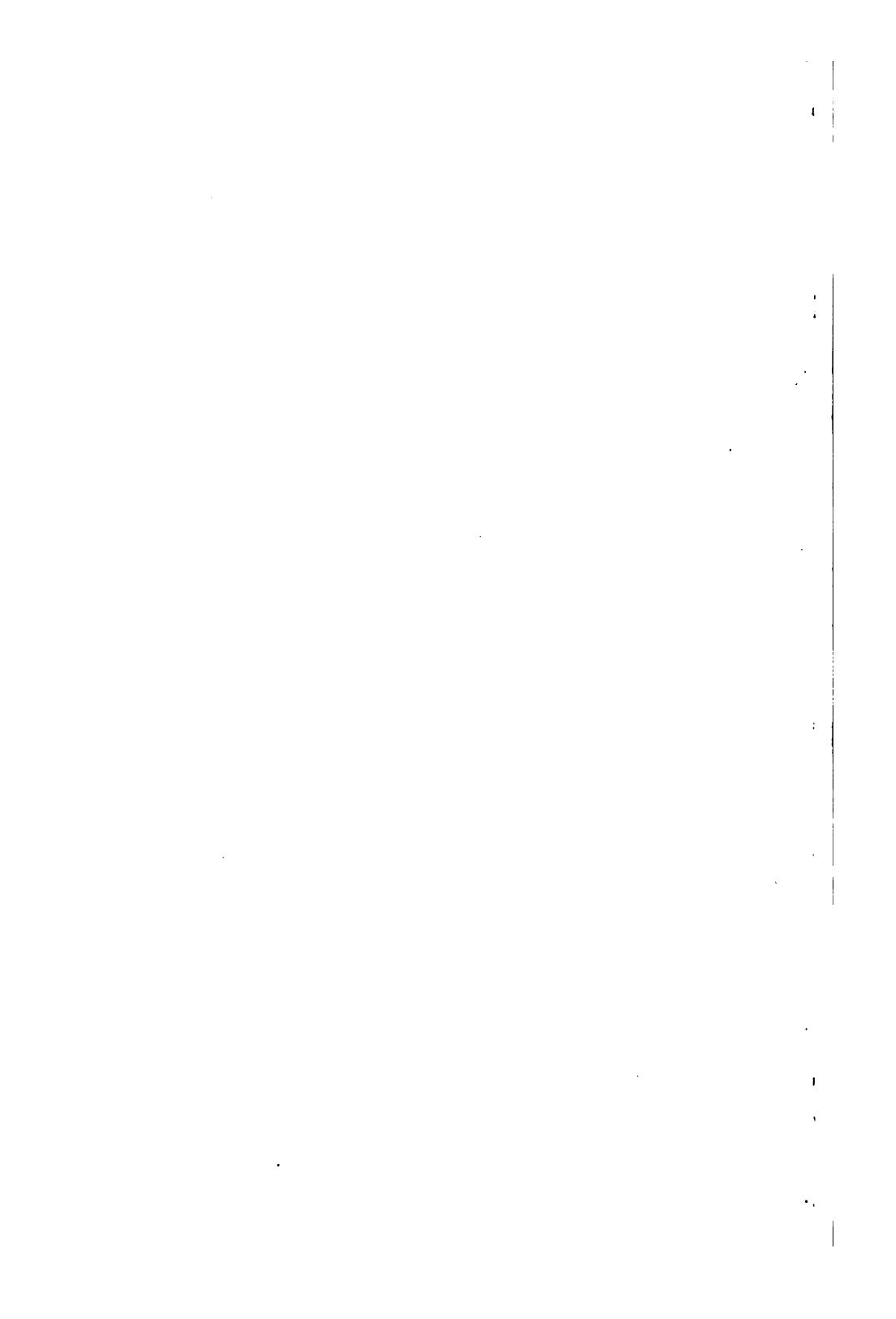

Harvard College Library
FROM THE
CONSTANTIUS FUND.

Established by Professor E. A. SOPHOCLES of Harvard
University for "the purchase of Greek and Latin
books (the ancient classics) or of Arabic
books, or of books illustrating or ex-
plaining such Greek, Latin, or
Arabic books." (Will,
dated 1880.)

Received 21 Sept., 1888.

DE
LYCVRGO ATHENIENSI
PECVNIARVM PVBPLICARVM ADMINISTRATORE.

DISSE^{TT}TATIO HISTORICA
QVAM
AD SVMMOS IN PHILOSOPHIA HONORES
AVCTORITATE AMPLISSIMI PHILOSOPHORVM ORDINIS
IN VNIVERSITATE FRIDERICIA GVILELMIA
RHENANA
RITE OBTINENDOS
VNA CVM SENTENTIIS CONTROVERSIS
DIE IV. NOVEMBRIS A. MDCCCLXXX HORA XII.
PVBLINE DEFENDET SCRIPTOR
CAROLVS DROEGE
GVESTFALVS.

ADVERSARIORVM PARTES SVSCIPIENT:

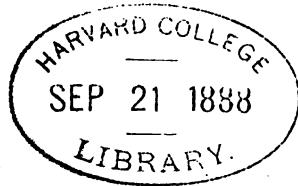
CONRADVS PANZER, DR. PHIL.
IOANNES POPPELREVTER, CAND. PHIL.
HERM. HALFMANN, STVD. THEOL. EV. ET HIST.

In Commission der
Buch-, Kunst-
und
Musikalien - Handlung
von
Körber & Freytag in Minden.

T

1880.

627.74

Cavendish Fund.

ARNOLDO SCHAEFER

S.

Pars I.

De fontibus historiae Lycurgi.

De Lycurgi oratoris Atheniensis administratione pecuniarum publicarum quia post Boeckhium¹⁾ ei, qui totam rem complexi sunt²⁾, minus accurate disputaverunt, praesertim cum titulorum subsidiis carerent, ei, qui nova inscriptionum testimonia vel attulerunt vel tractaverunt, imprimis Ulricus Koehler de singulis tantum partibus neque in universis egerunt, non supervacaneum esse censeo omnibus quae de Lycurgi administratione exstant testimoniis conlatis atque examinatis quid erui possit ex fontibus satis exilibus demonstrare.

Quam quaestionem ita instituam, ut primum de fontibus Lycurgeae historiae disputem, praecipue in vitam Lycurgi, quae circumfertur in corpore quod Plutarcho adscribitur vitarum decem oratorum, accuratius inquiram. Ut vero firmiore fundamento nitar, de totius libelli fide paucis disputabo; imprimis de ratione, quae eum inter et Photii bibliothecae codices 259—268 intercedat certum faciam iudicium oportet, praesertim cum nuper ea

---

1) Oec. civ. Ath. I² p. 223 sqq. 276. 569 sqq. II² 114 sqq. cet.

2) Qui egerunt ea de re invenis in M. H. E. Meieri commentatione de vita Lycurgi quae Plutarcho adscribitur cet. Halis Sax. a. h. s. XLVII p. II sq. cf. Herm. Sauppius quoque in Bergkii et Caesaris annal. (Z. f. d. AW) 1836 p. 417 sqq. Fr. Blass, att. beredsamkeit III, 2 Lips. 1880 p. 72 sqq. de Lycurgo in re publica versante uberioris non egit.

de re novae sententiae prodierint, ad quas reiciendas iam adgrediar. Servandam enim esse censeo eam sententiam, quam post A. Westermannum¹⁾ firmavit Arnoldus Schaefer²⁾ Photii vitas ex Plutarcheis transcriptas partimque ab ipso Photio locupletatas esse.

Sententiam, quam A. Schoene novam protulit³⁾, communis fundamento niti altera ex parte Plutarchum, altera Dionysium Halicarnassensem Photiumque iam reprobaverunt et alii et F. C. Seeliger⁴⁾ et Rudolfus Ballheimer⁵⁾, hic ipse novam proposuit, quae mihi non minus videtur reicienda esse.

Quod ut pluribus demonstrem eo maxime moveor, quod Ballheimer ex ipsa vita Lycurgi luculentissimum se sumere argumentum gloriatur (p. 13 sqq.)⁶⁾ — Probare autem studuit transcripsisse Photium vitas decem oratorum non eas, quas nos sub Plutarchi nomine legimus, verum iam ad prima post Chr. n. saecula redire Photiani Plutarcheique exemplarium discidium.

Iam si in universum ea de re cogitamus, adparet Photium ipsum, qui tot libros legit atque exscripsit, de suis nonnulla quae memoria tenebat facilissime potuisse adipisci, quo accedit eum nonnumquam scripta rhetorica laudare velut Libanum p. 492 a 15 (ed. Bekker.), 495 a 35, Longinum 492 a 29, Aspassium 492 a 39, Paullum Mysum 489 a 35; etiam aliis locis quibus

1) Quaestiones Demosth. IV p. 72 sqq. 74.

2) In Bergkii et Caesaris annal. 1848 p. 247 sqq.

3) In Fleckeiseni annal. 1871 (tom. CIII) p. 761 sqq.

4) In diss. Lips. De Dionysio Halic. Plutarchi qui vulgo fertur in vitis X orr. auctore. Budissae a. h. s. LXXIV, quo in libello quod de Dionysio Halic. Plutarchi fonte primario statuit auctor recte reprobat R. Ballheimer diss. n. 5 citata p. 28. cf. Revue critique 1879 p. 349.

5) In diss. Bonnensi, quae inscribitur De Photi vitis decem oratorum a. h. s. LXXVII.

6) Meo de hac re iudicio iam firmato censuram inspexi, quam Ballheimeri commentationis egit Albertus Martin, Revue critique 1879 p. 347 sqq., qui illam sententiam magis reprobasse quam refutasse indicandus est, nam nonnulla argumenta a B. prolata prima specie ad persuadendum apta videri est concedendum, cf. nunc Blass quoque l. l. p. 73 n. 2.

non aperte indicavit ex talibus fontibus additamenta depromere potuit, nam ex illis auctoribus vel ex compendio, quo illi continebantur, ipsum Photium quae adfert hausisse persuasissimum habeo.

Sed ad singula accedamus. Multa quae apud Plutarchum desunt, exstant apud Photium exemplaris Photiani bonitati tribuenda sunt, quod eiusdem atque nostri Vitarum Plutarchearum codices generis, tamen antiquioris aetatis commoda praebebat. Tales accessiones sunt vitae Isocrat. verba Ξενοφῶν ὁ Γρῦλλον¹⁾ Phot. 486 b 36, quae apud Plutarchum v. 41 W²⁾ desiderantur; deinde Phot. 490 b 13 ἐν τοῖς κατὰ δῆμους Διονυσίοις, Plut. vit. Aesch. 7 W ἐν τοῖς Διονυσίοις leguntur, tum Plut. vit. Dem. 26 W verbum ἀρεῖς quod exstat Phot. 492 b 36 negligentia librariorum omissum esse opinor, in contextum enim tam male dispositum qualem habemus Vitarum X orr. facillime atque saepissime menda librariorum inrepsisse consentaneum est.³⁾

Si ad maiora additamenta quae solus Photius praebet transgredimur, primum miram de Demosthene spirandi difficultate presso narratiunculam, quae deest Plut. Dem. 43 W, ab ipso Photio p. 493 a 22 sqq. additam esse mihi persuasi, quem eundem in ipsa Demosthenis vita complura ex rhetoriciis fontibus adspersisse cognoscitur. Contra quam sententiam nihil facit quod sermo „ne minime quidem interruptus est“ (cf. Ballh. p. 4), nam ceteris de vitiis Demosthenis narratiunculis novam *xai* voce adiungere pessimus quoque interpolator vel excerptor facillime potuit. Neque plus valet ad contextum Photianum antiquiorem probandum hoc argumentum, quod etiam initium de vitiis Demosthenicis narrationis apud Photium p. 492 b 41 sqq. plenius legitur: λέγονται δὲ αὐτὸν πολλὰ τῆς φύσεως ἔλαττάματα μελέτη διορθώσασθαι, quae verba apud Plutarchum omissa sunt, immo contra Ballheimerum ex illo enuntiato repeti posse arbitror argumentum, nam quae est Vitarum compositionis natura

1) Quae verba A. Schaefer a Photio adiecta esse censet l. l. p. 250.

2) Vitae quae Plutarcho adscribuntur secundum Westermannii *Biographie*, citantur.

3) cf. Schaefer l. l. p. 254. Ballheimer l. l. p. 2 n. 1.

talis comprehensio vel transitus magis ab antiqua corporis forma abhorrire videtur quam narratiunculae neque inter se neque cum eis quae antecedunt et sequuntur connexae. Ergo cum haec verba tum ea quae apud solum Photium exstant p. 495 a 12 Φέρονται δὲ αὐτοῦ ἀποφθέγματα πλεῖστα καὶ γνωμολογίαι ipsi Photio tribuere malo, hoc novissimo enuntiato haud scio an indicetur Photium ipsum conlectionem apophthegmatum quales medio aevo plurimas circumlatas esse constat in manibus habuisse, sed ad hanc rem infra revertar.

Nunc aliam rationem Ballheimeri, cui plus momenti tribuit p. 5. sq., non firmorem esse demonstrabo, in eadem enim de qua egimus parte „miram duarum fabularum conversiōnem“ apud Plutarchum inesse contendit, quod ut inlustrem verba adponere liceat.

Plut. v. 37 sqq.:

προβαίνοντα δὴ κατὰ τὴν τῶν πρόλογων ἴσχυν ἔσοπτρον ἴσομιέγεθες αὐτῷ κατασκεύσαι καὶ πρὸς τοῦτο ἀφορῶντα μελετᾶν ἵν επανορθώσηται τα ἐλλείποντα·

Phot. 493 a 11 sqq.:

πρὸς δὲ τὸν δῆμον θορύβους ταραττόμενος ἵνα μὴ τοῦτο πάσχοι ἐπὶ τὸ Φαληρικὸν κατιών πρὸς τὸν τῶν κυμάτων ἥχονς τὰς μελέτας ἐποιεῖτο τῷ ἔθει τὴν φύσιν επανορθούμενος·

καὶ κατίστα ἐπὶ τὸ Φαληρικὸν πρὸς τὰς τῶν κυμάτων ἐμβολὰς τὰς σκέψεις ποιεῖσθαι, ὡς εἰ ποτε θορύβοι ὁ δῆμος, μὴ ἐκσταή.

ἄλλὰ καὶ κάτοπτρον ἔαντῳ κατεσκευάσατο ἵσον αὐτοῦ τῷ μεγέθει εἰς ὃ τὰς σκέψεις ἀφορῶν ἐποιεῖτο ἵνα εἴ τι εἴη παρημελημένον κτλ.

Quas narrationes a Plutarcho aliter atque a Photio conlocatas esse elucet, nequaquam vero id certum est quod B. adfirmat a Plutarcho transpositas atque turbatas esse. Multo enim aptius esse B. opinatur Photii illud πρὸς τὸν . . ἥχονς τὰς μελέτας ἐποιεῖτο quam Plutarchi πρὸς τὰς τῶν κυμάτων ἐμβολὰς τὰς σκέψεις ποιεῖσθαι¹⁾), quae novissima verba ad ἔσοπτρον quadrent. Fallitur vero B. hac ratiocinatione, nam verbis

1) Nihil probatur Zosimi loco v. 75 W, ubi μελετῶν liberius usurpatum cf. Phot. 492 b 41 μελετῇ i. e. exercitatione.

ἀφορῶντα μελετᾶν actio significatur cf. Phot. 492 a 7 sq. ἀλλὰ καὶ τὸν ὡμὸν ἐν τῷ μελετᾶν ἀπρεπῶς κινοῦντα, in actione igitur Demosthenem ante speculum se exercuisse aptissime a Plutarcho narratur, verbis autem quae apud Plutarchum extant τὰς σκέψεις ποιεῖσθαι optime meditandi exercitatio significatur¹⁾, meditatus enim esse Demosthenes prope maris fremitum perhibetur, ne contionis strepitu obstupefactus mente turbaretur (ἴν' εἰ ποτε θορυβοῖη ὁ δῆμος, μὴ ἐκσταήη), aliter verba intellegi non licet, quamquam similia quae a Cicerone de fin. 5, 2, 5. Quintil. X, 3, 30 narrantur ad vocem strepitum superantem pertinent. Verum ne premamus quidem verba oportet, in Plutarcheo enim contextu ex uno fonte hausto progressum quandam inesse observamus, nam v. 35 sq. actionis exercitatio sub gladio suspenso narratur, tum sequitur actio ante speculum instituta (προβαλ-νοντα δὴ κατὰ τὴν τῶν λόγων ἰσχὺν ἔσοπτρον κτλ.), quae progressio a Photio, qui ut alibi suo arbitrio transposuit, plane deletur. — Nec maiori Ballheimero²⁾ praesidio, id quod primo obtutu fortasse credideris, duo sunt loci quibus dicta Philippi regis et Aeschinis referuntur; quorum alter hic est apud Photium p. 493 b 24: ἐρομένου δὲ αὐτὸν τινος τῶν συνήθων, τίνες ἄν εἰσι πιθανώτεροι καὶ δυνατώτεροι λόγοι, Αημοσθένος ἦ Ισοχράτος, ἔφη κτλ., quae eadem Plutarchus sed breviora profert v. 78: ἐκάλει δὲ τοὺς μὲν αὐτοῦ λόγους . . . Potuit quidem Photius ut alias³⁾ etiam hoc loco apophthegma breviter traditum suo ingenio dilatare atque exornare, nihil enim novi

1) cf. Plut. Demosth. c. 10, ubi Demadēm ex tempore verba fecisse narratur (αὐτοσχεδιάζειν), opponuntur Demosthenis σκέψεις καὶ παρασκευαι.

2) l. l. p. 7.

3) Photium in eis quae tradita invenit amplificandis et exornandis sibi placuisse multis exemplis probatur, e. g. haec pono: pro solo infinitivo εἰπεῖν Plut. Dem. 99 W, qui interpolatorem sapit, Photius 494 a 8 meliore constructione adhibita λοιδορεῖται εἰπεῖν posuit; vit. Isocrat. 487 b 22 verba ἀνθ' αὐτοῦ προβαλλόμενος inmisit, ante νιὸν adiecit ad nomen Apharei antea ab ipso nondum commemorati itaque accuratius designandi θετὸν vocem ex eis desumptam quae antecedunt de adoptione illius v. 141 sq. cf. 90—93, 94 W; vit. Din. v. 8 quae Plutarchus præbet φίλος δὲ Κασσάνδρῳ γενόμενος Photius 496 b 16 ver-

adfertur, sed veri similior videtur alia explicatio eis quae de Aeschinis fuga sequuntur conlatis:

Plut. vit. Demosth. v. 90 sqq. W haec leguntur: φεύγοντος δὲ Αἰσχίνου μετὰ τὴν καταδίκην ἵππῳ κατεδίωξεν αὐτὸν, τοῦ δ' οἰηθέντος αὐτὸν συλλαμβάνεσθαι καὶ προσπεσόντος καὶ συγκαλυψαμένον ἀναστήσας αὐτὸν παρεμυθήσατο καὶ τύλαντον ἔδωκεν ἀργυρίον Photius iusdem paullo fusius narratis haec adiunxit (493 b 39 sqq.): φέρειν δὲ γενναῖας Αἴγαος θένοντος ὑποτιθεμένου αὐτῷ τὴν φυγὴν, καὶ πῶς ἀν δυναίμην, Αἰσχίνης ἔφη, τοιαύτης ἀποστερούμενος πόλεως, ἐν δὲ καὶ τοὺς δοκοῦντας ἔχθροὺς εἶναι τῶν ἀλλαχόθι φίλων κρητότητι καὶ καλοκάγαθίᾳ εὑρεῖν ἐστιν διαφέροντας; quo in sententiarum tenore Photium praeter Plutarcheam narrationem quam suo more amplificavit etiam alium fontem ante oculos habuisse ut coniciam me movent versus 37 sqq., quibus ante Demosthenis solacium Aeschinisque apophthegma haec praemittuntur: ὁ δὲ καθάπερ ἔφη μεν —

---

bis τῷ Μακεδόνων ἡγεμόνι auxit, id quod facile ex eis quae sequuntur concludere poterat, nam etiam Photium in exemplari suo idem quod Plut. 16 W Αντιπάτρῳ καὶ Κασσάνδρῳ exstat legisse, solum autem hunc quem iam antea commemoraverat nominasse adfirmare ausim (cf. illud κατὰ τῆς πόλεως cum eis quae Plutarchus copiosius perhibet), tum vero etiam Cassandrum ducem Macedonum fuisse aequem atque Antipatrum quem Photius Macedonem noverat (cf. e. g. 494 b 13) facile concludere potuit; Plut. Demosth. 147 sqq. haec leguntur: καταπάτων ὁ Αἴγαος θέντος τὴν πόλιν ἔργεις quae Photius 494 b 15 sqq. de suo amplificasse ita καταπάτων τὴν πηδίον ἐστήν δυναμένην σῶσαι πόλιν ἔργεις ex eis elucet quae subsequuntur a Plutarcho hunc in modum breviter narrata πρώτον μὲν εἰς Αἴγιναν ἐπὶ τὸ Αἰάκειον [ἐπὶ τὸ Αἰάκειον om. Phot.] καθεδούμενος, φοβηθεὶς δὲ εἰς Καλαβρίαν μετέστη a Photio 494 b 16 sqq. inepte sic dilatata: καὶ πρότον μὲν Αἴγινη ἐπέστη, εἶτα κακεὶ τὴν ὁργὴν Φιλέππου δεδιώς εἰς Καλαβρίαν μετέστη. denique in extrema vita Hyperidis, in qua Photium quae invenit contraxisse apertissime adparet, haec contra quae apud Plut. 38. 39 existant: ἀχθεὶς πρὸς Αντιπάτρον βασανιζόμενος διέφαγε τὴν γλάστραν ὥστε μηδὲν ἔξειπτεν τῶν πόλεως ἀπορρήτων δυνηθῆναι eum ipsum amplificasse in propatulo est: cf. Phot. 496 a 30 sqq. βασανιζόμενος ἐφ' ὧ τὰ ἀπόρογα τῆς πόλεως ἔξειπτεν ὥστε καὶ τὴν γλάστραν διέφαγεν id quod praeципue ex verbo ἔξειπτεν bis posito sequitur.

quibus verbis Photius ad donationem paullo ante narratam respicit — οὐ δέ τοι μᾶλλον, ἀλλ' ἀνδρὶ πρέπον φιλοσόφῳ ἔργον εἰς αὐτὸν ἐπεδίξατο, quae apud Photium non ita exstant opinor, nisi quae sequuntur ipse ex alio fonte narrationi Plutarchae satis laxe adiunxisset. Photium autem totum contextum p. 493 b 37 sqq. iam conflatum in exemplari suo invenisse vix credam, cum tales narratiunculae presse atque brevissime proferri soleant, verba autem καθάπερ ἔφημεν . . prorsus abhorrent a vitarum sermone, contra persuasum habeo Photium vv. 39 sqq. ex alio fonte depromptos verbis καθάπερ ἔφημεν . . cum eis quae antecedunt coniungere studuisse, fontem vero fuisse apophthegmatum conlectionem unde contextum Plutarcheum dilataret; accedit quod Photius cod. 279, quem ex Helladio exscripsit, p. 534 b 13 sqq. locum a nobis tractatum (p. 493 b 39) respicere videtur his verbis: οἱ δὲ τοῦτο τὸ ἀπόφθεγμα Αἰόχινη λέγουσιν εἶπεν ἡρκα φεύγοντα καταλαβὼν Δημοσθένης καὶ φελοφρονησάμενος παρηγγύα φέρειν τὸ συμβεβηκός γενναῖς.

Denique huc id quoque optime quadrat, quod additamentum illud a Vitarum X orr. corpore alienum p. 495 a 12 sqq. Φέρονται δὲ αὐτοῦ ἀποφθέγματα πλεῖστα καὶ γνωμολογίαι¹⁾ ἀπερι αὐτὸς μὲν ἐκάστοτε πρὸς τὴν ἀνακύπτονσαν χρέιαν ἄρμοττόμενος ἔλεγεν, οἱ δὲ ἀκούοντες μηδὲ τε καὶ γραφῆ διεσώσαντο ipsi Photio attribuimus. Etiam Philippi apophthegma quale Photius reddidit eum ex tali conlectione deprompsisse suspicor.

Neque dubito quin additamentum, quod apud Photium p. 486 b 38 post Theopompi et Ephori nomina insertum est, apud Plutarchum vit. Isocrat. 41 deest²⁾), Photio debeatur, qui in alio contextu cod. 176 p. 121 a 23 sqq. eadem praebet; verba ὡς εἴρηται vel similia non addita esse, id quod Ballheimer

1) Tales gnomologias Photium magni aestimasse ex eis consequi videtur quae de Ioanne Stobaeo cod. 167 extr. iudicavit.

2) Plut. Isocrat. 41 sqq. ἐμαθήτευσε δ' αὐτῷ καὶ Θεόπομπος ὁ Χίος καὶ Ἔφορος ὁ Κυμαῖος καὶ Ασκληπιάδης ὁ τὰ τραγῳδούμενα συγγράψας κτλ.

Phot. p. 486 b 37 sqq. καὶ Θεόπομπος ὁ Χίος καὶ Ἔφορος ἐ Κυμαῖος, οἵς καὶ ταῖς ἴστορικαῖς συγγραφαῖς προύτερόν τοιούτου φύσιν.

pressit¹⁾, non magni est momenti apud tales scriptorem qualem Photium novimus, praesertim cum enuntiatum relativa coniunctione adiunctum sit.

Non magis Ballheimeri sententia eo defenditur, quod Photius p. 495 b 10 sqq. elogium sepulcrale in Demosthenis honorem factum etiam ad Hyperidem transferri perhibet, nam in eo tenore leguntur verba, qui ex rhetorica fontibus a Photio in vita Demosthenis copiosius exscriptis amplificatus est.

Quibus disputatis iam evicisse mihi videor additamenta quae apud solum Photium exstant non esse ea quae nos cogant ut alio archetypo Photium usum esse statuamus: alia codici Photii tribuimus alia a Photio ipso adiecta esse nobis persuasimus. Transgrediamur igitur ad ea, quae Photius breviora quam Plutarchus tradidit, etiam hos locos tales esse ut a Photio mutatos putem contendo. Iam si in universum iudicare licet, hoc moneo: si ab auctore quem magna licentia alios exscribere constat hoc vel illud omittitur, certe dubium atque lubricum est adfirmare id auctorem in exemplari suo omnino non legisse, contra graviora quibus illud probetur argumenta adferenda esse censeo. Loci autem quos Ballheimer²⁾ ad sententiam suam firmandam adfert hi sunt: vit. Andoc. v. 9—17 W (*διὰ τὸ πρότερον—ώς Κράτιππός φησι*), quae verba primum in margine adposita, tum in contextum intata esse Westermannus l. l. p. 237 recte adnotavit, aliena vero fuisse a Photiano exemplari nullo indicio docemur, itaque verisimilius³⁾ puto etiam hoc loco Photium, cum continuationem sermonis non satis perspicere, parenthesin omisisse.⁴⁾ Photium autem etiam alibi, si contextum non satis clare perspexit, praetermissee quae offendebant paullo

1) l. l. p. 10.

2) p. 13 sqq.

3) cf. A. Schaefer l. l. p. 251.

4) Fortasse Photium ea quae legit breviora reddidisse eo probatur, quod verba haud satis distinete sic posuit: ἀπέφυγε κριθεὶς ἐπὶ τῷ μηνύσειν τοὺς ἀδικοῦντας (cf. Plut.: κριθεὶς ἐπὶ τούτους ἀπέφυγεν ἐπὶ τῷ μηνύσειν). Cum enim contextum perspicere studeret, verbum finitum ἀπέφυγε primum posuit, tum κριθεὶς ἐπὶ τῷ μηνύσει minus clare subiunxit duplice ἐπὶ voce nescio an aberrans.

infra elucebit; ita quae est licentia ea quae paullo ante apud Plutarchum exstant v. 4 sq. καθήκει γάρ εἰς αὐτὸν omisit, ea autem quae antecedunt brevissima ac genuina Plut. v. 3 sq. ὡς δ' Ἐλλάνικος καὶ ἀπὸ Ἐρμοῦ suo more dilatata tumido sermone sic reddidit: Ἐλλάνικος δέ φησι καὶ τοὺς πόρρω τῆς γενέσεως διχετούς ἥκειν εἰς αὐτὸν ἐξ Ἐρμοῦ.

Sed haec minoris sunt momenti, Ballheimerus quoque concessit hunc locum inlustrari demum argumentumque inde petitum firmari vita Lycurgi inspecta, quam quia ad propositum propius accedit ipse quoque paullo accuratius tractabo:

Sunt autem quae Plutarchus et quae Photius de rebus a Lycurgo gestis tradunt haec:

Plut. vit. Lycurg. v. 8 sqq.
 καὶ δὴ πιστευσάμενος τὴν διοίκησιν τῶν χρημάτων ταμίας γάρ ἐγένετο ἐπὶ γ' πενταετηρίδας ταλάντων, μὲν ἡ ὥστις τινες, μηχνύ καὶ ὁ τὰς τιμὰς αὐτῷ ψηφιζόμενος Στρατοκλῆς ὁ ὅγιτωρ, τὸ μὲν πρῶτον αἱρεθεὶς αὐτός, ἔπειτα τῶν φίλων ἐπιγραψάμενός τινα αὐτὸς ἐποιεῖτο τὴν διοίκησιν διὰ τὸ φθάσαι νόμον εἰσενεγκεῖν μὴ πλείω ἐπὶ τῶν διέπειν τὸν χειροτονηθέντα ἐπὶ τὰ δημόσια χρήματα ἀεὶ τὸν ἐφεστώς τοῖς ἔργοις διετέλεσε καὶ θέροντος καὶ χειμῶνος.

καὶ ἐπὶ τὴν τοῦ πολέμου παρασκευὴν χειροτονηθεῖς πολλὰ τῆς πόλεως ἐπηρώθωσε καὶ τριήρεις παρεσκεύασε τῷ δῆμῳ ύ, καὶ τὸ ἐν Λυκείᾳ γυμνάσιον ἐποίησε καὶ ἐφύτευσε καὶ τὴν παλαιστραν ὠκοδόμησε καὶ τὸ ἐν Διονύσου θέατρον ἐπιστατῶν ἐπετέλεσεν. πιστευσάμενος δὲ ἐν παρακαταθήκῃ

Phot. p. 497 a 5 sqq.
 καὶ τὰ τῆς πόλεως χρήματα διοικεῖν καταπιστευθεὶς ἐπὶ γ' πενταετηρίδας κατὰ τὸ ἄριστον ταῦτα καὶ φιλοποιώτατον ταῦτα ταλάντων, , ὕντων καὶ διωκήσατο,

χειροτονηθεὶς δὲ ἐπὶ τὴν τοῦ πολέμου παρασκευὴν ἄλλα τε πολλὰ τῆς πόλεως κατερρυπότα ἐπιανέλαβε καὶ τριήρεις τῷ δῆμῳ ύ παρεσκεύασε·

παρὰ τῶν ἴδιωτῶν σ' τάλαντα
ἔργοις πομπεῖς τε χρυσᾶ καὶ
ἀργυρᾶ τῇ πόλει κατεσκεύασε καὶ
Νίκαις χρυσᾶς. πολλὰ δὲ ἡμίεργα
παραλαβὼν ἔξετέλεσε καὶ νεωστί-
κους καὶ τὴν σκευοθήκην καὶ τῷ
σταδίῳ τῷ Παναθηναϊκῷ τὴν
χρηπῖδα περιέθηκεν ἔξεργυστάμε-
νος τοῦτό τε καὶ τὴν χαράδραν
διμαλῆν ποιήσας Δεινίον τινὸς
κτλ.

πολλὰ δὲ καὶ τῶν ἔργων
ἡμιτελῆ παρειληφάσ εἰς
τέλος προΐτερον νεώς τε
οἴκους ἐδείματο καὶ τὴν
σκευοθήκην ἐπεσκενάσα-
το καὶ τῷ Παναθηναϊκῷ
σταδίῳ τὴν χρηπῖδα ὑπε-
βάλετο.

Photius igitur verba ἡ ὡς τινες — θέρους καὶ χειμῶνος,
tum καὶ τὸ ἐν Λυκείῳ γυμνάσιον — Νίκαις χρυσᾶς, denique
quae apud Plutarchum leguntur novissima contraxit neque his
quidem locis contextum satis perspexit, initio enim praecipue
verba καὶ ὁ τὰς τιμὰς αὐτῷ ψηφιζόμενος sunt offensioni,
paullo post aedificiorum enumeratio narratione de Lycurgi mutu-
ationibus male interrupta, postremum quae extrema parte apud
solum Plutarchum exstant ἔξεργυστάμενος τοῦτό τε καὶ τὴν
χαράδραν διμαλῆν ποιήσας κτλ. a Photio non intellecta, itaque
praetermissa sunt. Ea igitur tantum quae satis aperta sunt
Photius exscripsisse me iudice putandus est. Ballheimeri ut
contrariam sententiam: etiam hoc loco Photium breviore fonte
usum esse paucis reiciam, decretum Stratocle auctore in honorem
Lycurgi factum corpori Vitarum X orr. subiunctum adponam
atque conferam oportet: Lycurgi munera inde a versu 176
hoc ordine enumerantur:

- 1) a. γενόμενος τῆς κοινῆς προσόδουν ταμίας τῇ πόλει ἐπὶ¹
τρεῖς πενταετηρίδις καὶ διωρέμας ἐκ τῆς κοινῆς προσ-
όδου, μικροῦ καὶ ἡ καὶ ἐνακόσια τάλαντα,
- b. πολλὰ δὲ τῶν ἴδιωτῶν διὰ πίστεως λαβὼν καὶ προδα-
νεῖσας καὶ εἰς τοὺς τῆς πόλεως καιροὺς καὶ τοῦ δήμου
τὰ πάντα χν' τάλαντα (δόξας δὲ ἀπαντα ταῦτα δικαίως
διωρικέναι πολλάκις ἐστεφανώθη ὑπὸ τῆς πόλεως).
- 2) ἔτι δὲ αἱρεθεὶς ὑπὸ τοῦ δήμου χρήματα πολλὰ συν-
ήγαγεν εἰς τὴν ἀκρόπολιν καὶ παρισκενάσας τῇ Θεῷ

κόσμον Νίκας τε διοχρύσους πομπεῖ τε χρυσᾶ καὶ
ἀργυρᾶ καὶ κόσμον χρυσοῦν εἰς ὁ' κανηφόρους.

- 3) *χειροτονηθεὶς δ' ἐπὶ τῆς τοῦ πολέμου παρασκευῆς*
ὅπλα μὲν πολλὰ καὶ βελῶν μυριάδας ἔ ἀνήρεγκεν
εἰς τὴν ἀκρόπολιν, ὧ δὲ τριήρεις πλωτίμους κατε-
σκεύσε τὰς μὲν ἐπισκευάσις τὰς δὲ ἔξ αρχῆς ναυ-
πηγησάμενος.
- 4) *πρὸς δὲ τούτοις ἡμίεργα πιραλαβών*
- a. *τούς τε νεωσούκους*
  - b. *καὶ τὴν σκευοθήκην*
  - c. *καὶ τὸ θέατρον τὸ Διονυσιακὸν ἔξειργάσατο καὶ*
ἐπετέλεσε
  - d. *τό τε στάδιον τὸ Παναθηναικὸν*
  - e. *καὶ τὸ γυμνάσιον τὸ κατὰ Λύκειον κατεσκεύασε*
(καὶ ἄλλαις πολλαῖς κατασκευαῖς ἐκόσμησέ τὴν
πόλιν).

Ex quo decreto multa in contextum et Plutarcheum et Photianum translata esse cum alii tum C. Curtius Philol. tom. XXIV p. 261 recte contenderunt, ipse paullo infra hac de re accuratius indicabo. Quae Plutarchea quaeque Photiana singulis decreti partibus respondent, numeris illius notata secundum ordinem propono. Exstant:

apud Phot.

1 a
3

apud Plut.

1 a
3
.
.
.
4 e

4 a
b
d

4 a
b
d

Photium antiquiorem vitarum stirpem praebere Ballheimerus demonstrare studuit, quam stirpem eis partibus quae de-

creti locis 4 e. c. 1 b. 2 respondent auctam posteriorem esse formam eamque a Plutarchearum vitarum auctore transcriptam, illas vero accessiones 4 e. c. 1 b. 2 mirum in modum conlocatas non esse ex decreto, sed aliunde depromptas. Quod novissimum non recte esse de omnibus illis partibus statutum antequam doceam, videamus de stirpe illa Photiana a Ballheimero pro antiquiore habita. Quae enim ei parti decreti quam nota 1 a significavimus apud Photium simulque apud Plutarchum respondent, non ex decreto fluxerunt, nam numerus pecuniarum a Lycurgo administratarum alius traditur; 3 apud Photium Plutarchumque ex decreto desumptum est, eadem enim sed breviora continet, neque minus 4 a. b apud Photium et Plutarchum ad eundem fontem revocanda sunt; contra 4 d ad alium fontem, eundem certe atque 1 redit, qui antiquus, nam est accuratissimus, videtur esse. Diligentissime enim res sic apud Photium eodemque fere modo apud Plutarchum describuntur: καὶ τῷ Παναθηναϊκῷ σταδίῳ τὴν κορηπίδα ὑπεβάλετο, quibus apud Plutarchum etiam alia adiuncta sunt, in decreto autem hoc tantum legitur: (ἔξεργάσιτο καὶ ἐπετέλεσε) τό τε στάδιον τὸ Παναθηναϊκόν.

Statuendum igitur hoc est: in stirpe antiqua qualem B. fuisse coniecit duo fontes perspiciuntur, alter decretum Strato-clis (3. 4 a. b), alter qui aliunde fluxit sed idem optimus et, ut consequens videtur esse, antiquus (1. 4 d).

Redeo ad ea, quae apud solum Plutarchum legimus (4 e. c. 1 b. 2), quorum 4 e ex decreto non depromptum est, nam hic exstat τὸ γυμνάσιον κατεσκεύαστε, apud Plutarchum accuratius: τὸ γυμνάσιον ἐποίησε καὶ ἐφύγεντας καὶ τὴν παλαίστραν φωδόμησε, neque 4 c sumptum est ex decreto, nam quod additum est ἐπιστατῶν vix grammatici doctrinae sed antiquo fonti deberi arbitror, contra 1 b. 2 ex decreto quantum video hausta sunt. Ergo consequitur etiam additamenta quin Plutarchus exhibit ex duobus fontibus fluxisse alia ex decreto alia accuratius narrata ex eodem ut est probabile fonte atque partes 1. 4 d stirpis quam Ballheimer accopit Photianae.

Quae cum ita sint, nonne mirandum est ut stirpem antiquam et additamenta ex duobus fontibus esse sumpta? Conce-

des certe atque mecum consenties quae apud Plutarchum leguntur dividenda esse in ea quae decreto et ea quae alteri illi fonti debentur. Hoc addo: primariam stirpem Plutarchi additamentis ex decreto petitis caruisse, si enim reliqua decreta vitis adiuncta cum eis ad quas spectant vitis comparamus, cum Antiphontis tum Demosthenis, ne minima quidem vestigia ex illis in vitarum corpus inrepsisse adparet, ex altero igitur solo fonte antiquam stirpem fluxisse suspicor, quam interpolator decreto usus amplificavit. Quo optime quadrant haec, tollitur difficultas, quae si Ballheimerum sequimur offendit, cur enim commemorata sit σκενοθήκη, contra ne uno quidem verbo indicata sint theatrum Dionysium et gymnasium τὸ κατὰ Λύκειον, deinde verba ἀεὶ τ' ἐφεστῶς τοῖς ἔργοις διετέλεσε καὶ θέρονς καὶ χειμῶνος quamquam apud Photium desiderantur, aptius primariae stirpi vindicare nobis videmur quam credere interpolatorem quem alibi singularia tantum adicere vidimus hoc loco in universum quae invenit amplificavisse.

Hanc igitur in initio vitae Lycurgi antiquam formam optime, quae est Vitarum compositio, cohaerentem eruimus:

Plut. 8 sqq. καὶ δὴ πιστευσάμενος τὴν διοικησιν τῶν χρημάτων (ταμίας γὰρ ἐγένετο)¹⁾ ἐπὶ τρεῖς πενταετηρίδας ταλάντων ἢ . . . ἀεὶ τ' ἐφεστῶς τοῖς ἔργοις διετέλεσε καὶ θέρονς καὶ χειμῶνος πολλὰ τῆς πόλεως ἐπηρώθισε²⁾ καὶ τὸ ἐν Λυκείῳ γυμνάσιον ἐποιησε καὶ ἐφύτευσε καὶ τὴν πολαιστραν ὠκοδόμησε καὶ τὸ ἐν Διονύσου θέατρον ἐπιστατῶν ἐπετέλεσε καὶ τῷ σταδίῳ τῷ Παναθηναϊκῷ τὴν κορηπῖδα περιέθηκεν ἐξεργασάμενος τοῦτο καὶ τὴν χαράδραν κτλ.

Quem contextum interpolator decreto Stratoclis adhibito auxit, cuius eiusdem interpolatoris vestigia etiam in reliqua vitae parte deteguntur: v. 10 alter numerus pecuniarum a Lycurgo administratarum ex decreto additus est, tum quae

1) De hoc enuntiato infra iudicabimus.

2) Verba πολλὰ τῆς πόλεως ἐπηρώθισε num ex decreto sumpta sint ambigi potest, mihi nunc aptius stirpi antiquae tribuenda esse evidetur, sed haec leviora sunt.

sequuntur καὶ ὁ τὰς τιμὰς αὐτῷ ψηφιζόμενος Στρατοκῆς ὁ ἄγτωρ, quae alterum illum numerum respiciunt; infra v. 32 sqq. alieno loco invaserunt haec: ὅθεν ἔξαιτηθέντα αὐτὸν ὑπ' Ἀλεξανδρου τοῦ βασιλέως ὁ δῆμος οἱ προήκυπτο cf. decr. Stratocl. 196 sqq., cf. etiam v. 126 sq. W ἐστεφανώθη κτλ. et decreti 181 sq., deinde interpolatorem adiecisse quae de apparatus bellico, navibus aedificatis, mutationibus, haec non satis intellecta, narrantur in proposito est. Quod vero interpolator aedificia inserens cum et theatrum Dionysium et gymnasium τὸ κατὰ Λύκειον praetermitteret, armamentarium quocum illa in decreto coniuncta sunt inmisit ea de causa factum esse nunc adparet, quod illa apud Plutarchum invenit alio in contextu iam enumerata¹⁾.

Quibus explanatis iam probasse nobis videmur Photium Plutarchum licenter exscripsisse, itaque nullam auctoritatem illi tribuendam esse. Quae quoque loco eum moverint causae, ut haec illa omitteret, quamquam certo scire non possumus, tamen consentaneum videtur saepissime eum ea praetermississe, quae non satis intellegentur; in vita vero Lycurgi haud scio an alia fuerit causa, coniecerim enim Photium, qui non historica fide res a Lycurgo gestas enumerare sed magis rhetoricum in modum eum laudare vellet, a verbis ἀλλα τε πολλὰ p. 497 a 10 ad ea quae leguntur Plut. 23 sqq. πολλὰ κτλ. transiluisse. — Liceat nunc paucis probare etiam in reliqua vitae parte Photium

1) Etiam sub finem vitae interpolatoris decreto usi vestigia apertissime deteguntur. In verbis enim quae leguntur v. 127 sqq. ἀνάκειται δ' αὐτοῦ χαλκῆ εἰπὼν ἐν Κεραμειῷ κατὰ ψῆφισμα ἐπ' Ἀναξιωράτους ἀρχοντος ἐφ' οὗ ἔλαβε καὶ στήσων ἐν ποντανείᾳ αὐτὸς τε [καὶ] ὁ Λυκόδημος καὶ ὁ πρεσβύτατος αὐτοῦ τῶν ἐκγόνων κατὰ τὸ αὐτὸν ψῆφισμα ἀποθανόντος τε Λυκούργου ὁ πρεσβύτατος τῶν παιδῶν Λυκόδημον ἡμφισθήσει τῆς δωρεᾶς, offendunt haec: primum ἐφ' οὗ ἔλαβεν αὐτὸς τε ὁ Λ. καὶ ὁ πρεσβύτατος, nam Lycurgus iam mortuus erat (ca Ol. 113,4) tum ὁ πρεσβύτατος τῶν παιδῶν Λυκόδημον, nam Habronem natu maximum fuisse nunc certa res est (cf. v. 106. 153), id quod interpolator praeescriptione decreti inspecta conturbavit, nam id quod decretum erat, ut filius natu maximus honoris particeps fieret et id quod Lycophro illum honorem sibi vindicat, ita conciliavit quasi Lycophro filius natu maximus fuisse; quod erratum esse recte monuit imprimis A. Schaefer, Philol. tom. IX. p. 166, sed non recte vitium librario tribuens, quod iam reiecit R. Schoell, Herm. t. VI. p. 53.

Plutarchea exscripsisse. Quae leguntur Plut. 32 sqq. ὅθεν
 ἔξαιτηθέντα αὐτὸν ὑπ' Ἀλεξάνδρου κτλ. etiam apud Photium
 extant, qui hoc additamentum ex decreto depromptum cum
 reliquis coniungere studet hoc de suo ut videtur adponens
 497 a 21 τοσούτον δὲ πόθον ἐαντοῦ καὶ αἰδῶ τοῖς Ἀθηναῖς
 ἐνεποίησε πολιτευόμενος ὡς αἰτήσαντος αὐτὸν Ἀλεξάνδρου
 τοῦ βασιλέως ὥσπερ καὶ τοὺς ἄλλους κτλ., quae novissima
 verba Photius ex Dem. 179 sq. W, fortasse etiam rebus tur-
 batis ex 191 W, deinde ex Hyp. 7 W sumere potuit, in eis
 autem quae sequuntur Photium temporis determinationem suo
 arbitrio omisisse pro certo habeo; clarissime vero Photium sum-
 ma licentia exscripsisse vitas Plutarcheas probatur locis compa-
 ratis Plut. 49—59 W, ubi leges a Lycурgo latae secundum
 ordinem recensentur, et Phot. 497 a 30—33, ubi haec leguntur:
 ἐποιήσατο δὲ καὶ νόμων εἰσφορὰς διαφέρων ἢν ξστι πέμπτος,
 ὃς οὐκ ἔδει τὰς γυναικας Ἐλένουνάδε ἐπὶ ζεύγονς ὀχονμένας
 ἀφικεῖσθαι κτλ.

Saepe Photium ordinem quoque meliorem reddere suo
 arbitrio studere adparet, quod uberior demonstrare cum longum
 sit, haec e. g. pono: Conferantur vit. Isaci Phot. 490 a 27
 et initium codicis 263 p. 490 a 13, ubi Photius quae legimus
Λυσίου δὲ γέγονε μιμητὴς οὗ καὶ μαθητὴς ἔχειματισε κτλ.
 ex vita antecepit cf. v. 27, ubi eo respicit: ἐσχόλασεν, ὡς προε-
 ηται, *Λυσίῳ*, deinde suo arbitrio transposit Photius:

Plut. vit. Antiph. W:

1. 5—23	2. 486 a 4—5
2. 23—25	1. 486 a 5—14

in vita Isocrat.:

Phot. 488 a 1—6

Phot.:

2. 486 a 4—5
1. 486 a 5—14

7 usque ad fin.

Plut. 87—106 W

142—145 coniuncta
 cum vv. 138—141.

Denique apertissime elucet ex vita Hyp., ubi cum apud
 Plutarchum v. 10 legamus τὸ δὲ πρώτον μισθοῦ δίκαιας ἔλεγεν,
 Photius p. 495 b 40 rebus ab Hyperide publice gestis iam
 narratis componere studet narrationem verbis hunc in modum
 dilatatis: πρότερον δὲ μήπω δημήγορος αἴρεθεις Ἀθηναῖς
 μισθοῦ δίκαιας ἔλεγεν.

Quibus consideratis si adiecerimus etiam hoc: exstare et apud Plutarchum et apud Photium tales locos, quibus antiqua et additamenta mixta sunt (velut vit. Isocrat. 19 W sqq.¹⁾) — Phot. 486 b 17 sqq., deinde vit. Aesch. 4 sqq. — 8 τραγῳδίας postea maximam partem ex Demosthenis de cor. orat. §. 130 adiecta a Photio recepta sunt, cf. etiam A. Schaefer l. l. p. 252 de Aesch. 15 sqq. W), nostro iure statuemus Plutarchum a Photio summa licentia esse exscriptum. Iam aliud argumentum a Ballheimer non ex contextu, sed ex diverso ordine vitarum petitus²⁾ vix opus est pluribus reiciamus; sufficiat iam monere Ballheimeri sententia refutata ea quoque corrue, quae inde a p. 18 de historia Vitarum decem oratorum protulit.

Restat iam, ut de fontibus, ex quibus Photium nonnulla rhetorica eis quae ex vitis Plutarcheis desumpsit vidimus adspersisse, pauca addamus. Hermannus Sauppe censuram agens fragmentorum Caecilii rhetoris, quae conlegit Th. Burckhardt Basileae a. h. s. LXIII³⁾), in Photianis inesse Caeciliana rectissime suspicatus est, id adiecerim non ipsum Caecilium a Photio inspectum esse videri, sed compendium rhetoricum, quod imprimis Caeciliana continebat; quae Ballh. l. l. p. 33 sqq. de partibus Photii rhetoricas proposuit, non satis firma esse mihi persuasi, sed longius a nostra disputatione abhorret ea de re exponere. Cuius disputationis iam ut summam faciamus, hoc ad historiam Lycurgeae administrationis adumbrandam consequitur: Photii vitae prorsus nullius sunt auctoritatis, Plutarchi vitae Lycurgeae ea pars, quae ex decreto non fluxit, magnae videtur esse auctoritatis, sed brevissimam eam esse est dolendum, primarius igitur fons restat nobis praeter titulos decretum Stratoclis vitae Plutarcheae adiunctum.⁴⁾

1) Ubi verba καὶ τὰ πατρῷα — ἀντιδόσεως postea adiecta sunt. Photius re non satis perspecta tenorem apertiores reddere studet verbis ἀπέστη τῆς τουάντης προαιρέσεως insertis.

2) l. l. p. 11 sq. coll. M. Treu, Der sog. Lampriaskatalog der Plutarchschriften Waldenbg. 1873 p. 53. cf. quae A. Martin contra dixit l. l. p. 348.

3) Göttinger gelehrte anzeigen 1863 nr. 42 p. 1664.

4) Decretum factum esse anno Ol. 118,2, non ut A. Schaefer Philol. tom. IX 165 sq., nuper Guil. Hartel, Commentarij acad. Vindob.

Quid de fontibus illius stirpis vitae primariae suspicer liceat iam paucis proponere. Ea ex re quod scimus decretum Antiphontis vitae subiunctum ex Caecilio originem ducere (cf. initium *Φήρισμα, καὶ ὁ ἔδοξεν Ἀντιφῶντα κριθῆναι, ὁ Κακίλιος παρατέθειται*) concludo eundem scriptorem etiam reliqua decreta eis quae de oratoribus scripsit, adiunxisse eumque ab auctoribus vitarum et Antiphontis¹⁾ et Demosthenis et Lycurgi adhibitum esse; unde vero Caecilius hauserit incertum est, equidem in Lycurgi vitae initio eum auctorem, quem vidimus esse accuratissimum, Philochorum fuisse censeo. Causa haec est: etiam in Demosthenis vita, cuius inter autores Caecilium fuisse certum est, pecuniarum ab Harpalō subductarum v. 117 W et paullo post v. 167 Demosthenis veneno mortui auctor perhibetur Philochorus, hunc auctorem eundem esse suspicor quem in vita Lycurgi de pecuniis a Lycurgo administratis accuratissime narrare et de aliis rebus Atticis minutissima referre cognovimus.

Priusquam ad decreti apud Plutarchum traditi fidem examinandam — id quod aptius ad quaestionem de Lycurgi munieribus instituendam reponitur — transgrediamur, perlustremus reliquos fontes, quibus de Lycurgi pecuniarum publicarum administratione docemur. Maxime dolendum est nos carere orationibus Lycurgi περὶ τῆς διοικήσεως et *Ἀπολογισμῷ ἡν̄ πεπολτευται*, quarum fragmenta exilia conlegit et inlustravit F. G. Kiesslingius²⁾; nonnulla adfert Hyperides ὑπὲρ τῶν

1878 tom. XCII p. 148 voluerunt anno Ol. 125, 2, nunc certum est cf. C. Curtius Philol. tom. XXIV p. 93. Bursiani jahresber. 1878 tom. XV p. 24. U. Koehler Herm. V p. 346 sq.; ipse hoc argumentum addo inde petitum, quod sumptus decreti lapidi incidendi suppeditare iubetur ὁ ταῦτας τοῦ δῆμου, quem ut nunc res sunt post Ol. 118, 4 non iam extitisse verisimillimum est cf. U. Koehler, Mitteilungen des Deutschen archaeol. inst. i. Athen IV (1879) p. 325.

1) In vita Antiphontis Caecilius laudatur 832 E; praeterea 833 C. D. 836 A. 838 D. 840 B. Quae de Caecilio in vita Lycurgi auctore protulit Th. Burckhardt I. l. p. 32, ipse incerta esse confitetur. — Caecilium ex Crateri συναγωγῇ ψηφισμάτων quae adiecit decreta hausisse consentaneum est; de Cratero nunc praeter Meinekium ad Steph. Byz. conferendus est Cobetus, Mnemos. nov. ser. I. 97 sqq.

2) Lycurgi deperditarum orationum fragmenta coll. cet. F. G. Kiesslingius Halis Sax. a. h. s. XLVII p. 69 sqq. = O. A. II p. 262 sq. 259.

Αυκούνιον παιδων fr. 121 Blass, ubi haec extant: . . . οὗτος (*Αυκούνιος*) ἐβίω μὲν σωφρόνως, ταχθεὶς δὲ ἐπὶ τῇ διοικήσει τῶν χρημάτων εὖρε πόρους, ὀκοδόμησε δὲ τὸ θέατρον, τὸ ὀδεῖον, τὰ νεώρια, τριήρεις ἐποιήσατο, λιμένας· τοῦτον ἡ πόλις κτλ. deinde Diodor. Sic. XVI 88: οὗτος γὰρ (*Α.*) τῷ τότε ὁγητόφων μέγιστον ἔχων ὀξίωμα καὶ δώδεκα μὲν ἑτη τὰς προσόδους τῆς πόλεως διοικήσας ἐπαινούμενως κτλ. quae in ea parte libri extant quam ad quem auctorem sit revocanda ne conicere quidem aliqua probabilitate licet.¹⁾ Plus praebet Pausanias I, 29, 16 de aedificiis a Lycurgo exstructis . . . κατεσκεύασε δὲ πομπεῖα τῇ Θεῷ, εἰς δὲ πόλεμον ὅπλα καὶ βέλη καὶ τετρακοσίας ναυμαχοῦσιν εἶναι τριήρεις. οἰκοδομῆματα δὲ ἐπετέλεσε μὲν τὸ θέατρον ἑτέρων ὑπαρξιμένων, τὰ δὲ ἐπὶ τῆς αὐτοῦ πολιτείας, ἢ ὀκοδόμησεν ἐν Πειραιεῖ νεώς εἰσιν οἱκοι καὶ τὸ πρὸς τῷ Αγκείῳ καλούμενῷ γυμνάσιον . . . , qua in parte primarium Pausaniae fontem decretum Stratoclis fuisse arbitror.

Longe vero plurime de Lycurgi administratione docemur titulis, praecipue rationes redditas continentibus quas ad Lycurgi administrationem spectare probabile est, compositis plurimis ab A. Michaelis, Parthenon Lips. 1871 p. 292 cf. add. p. 370. Omnes quae adhuc inventae sunt rationes edentur C. I. A. II, 2 p. 98 sqq. (n. 739—741), quas ut plagulas, antequam totum opus ederetur, inspicarem, concessum mihi est benignitate Adolfi Kirchhoff et Ulrici Koehler, quibus viris inlustrissimis gratias habeo quam maximas.

Inscriptiones hae sunt:

A. Decreti populi fragmenta a. Ol. 111, 2 = 335/4 a. C., quae nunc extant C. I. A. II, 1 162. add. et corr. p. 411 = A. B. C. Michaelis, cf. U. Koehler, Herm. I p. 312 sqq.

B. Titulus ad Panathenaica sollemnia celebranda spectans, qui exstat C. I. A. II, 1 163 cf. Michaelis p. 332.

C. Rationes quaestorum Minervae et curatorum ex legibus

1) cf. Volquardsen, Untersuchungen über die quellen der griech. und sicc. geschichten bei Diodor XI—XVI Kiliae 1868 p. 118.

Lycurgi conficiendis vasis pompalibus et mundo canephorico creatorum C. I. A. II, 2 p. 98 sqq.

1. C. I. A. II, 2 739, ed. U. Koehler Herm. II 24 sqq.
= D. Michaelis.
2. C. I. A. II, 2 740, frustum marmoris Pentelici ab U. Koehler in museo societatis archaeologicae exscriptum¹⁾.
3. ibid. 741, fragmenta septem pilae marmoris Hymettii crassae m. 0,13.

fr. a. opistographum, pars adversa ad δερματικόν spectans = C. I. G. 157. Boeckh., Oec. civ. Ath. II² p. 112 sq. cf. Michaelis l. l. p. 370. Eph. 3266; pars aversa (B. fr. a) catalogi sellarum ad adparatum canephoricum pertinentium fragmentum cf. Herm. I 317.

fr. b opistogr. pars adv. ad δερματικόν spectans Boeckh. l. l. p. 135. pars aversa (B. fr. b) Boeckh. l. l. p. 140, catalogus coronarum ad adparatum canephoricum pertinentium videtur fuisse.

fr. c opistogr. pars adv. ad δερματικόν spectans Eph. 3451. 3452. pars aversa (B. fr. c.) cf. Herm. I. p. 318.

fr. d fragmentum a Koehler exscriptum ad δερματικόν spectans anni Ol. 112, 2.

fr. e fragmentum undique mutilum catalogi coronarum aurearum, quae in arce dedicatae erant, a Koehler exscriptum.

fr. f. g. ed. Koehler Herm. V p. 223 fragmenta duarum columnarum, quarum prior ad catalogum coronarum in arce dedicatarum et ipsa pertinebat, altera rationes continebat coronarum ex auro confectarum.

De Stratoclis decreti fragmentis lapidi inscriptis annis h. s. LX et LXII Athenis repertis cf. Carolus Curtius Philol. XXIV p. 83 sqq.; nunc exstant C. I. A. II, 1 240.

Haec habui quae dicerem de fontibus Lycurgi administrationis historiae, iam ad ipsam historiam adumbrandam transeamus.

1) Adgnoscitur vs. 2—5 ἐπὶ — — — ἄρχοντο]s ταμία [— — — καὶ οἱ ἔτι τὰ πομ[πεῖα — — — αἰρεθέν]tes Κηφισο [— — — κ]αι οἱ με[τ' αὐτοῦ.

Pars II.

De Lycurgi administratione.

Priusquam ad ipsam rem accedamus, pauca praemonenda esse censeo de ratione, qua quaestionem nostram instituamus.

Cum enim testimonia tam pauca atque exilia sint, ipse confiteor in satis lubrica area probabilitatis me versari, sed subsidiis quae habemus et inter se et cum aliis imprimis titulorum testimoniis conlatis atque comparatis, quae statuero ad verisimilitudinem quidem me adducturum esse spero. Initio autem quaestioonis de magistratu, quem Athenienses vocabant *τὸν ἐπὶ τῇ διοικήσει*, disputaturus si cui longius exspatiari videar, id teneatur velim hanc quaestionem cum eo quod nobis proposuimus artissime cohaerere, nam ut ea quae Lycurgus illo munere functus et ea quae alius magistratus creatus gesserit recte distinguamus, de officiis *τοῖς ἐπὶ τῇ διοικήσει* certum iudicium faciamus oportet; accedit quod Boeckhius¹⁾, quem omnes fere docti secuti sunt, ea quae de illo magistratu statuit paene omnia ex rebus a Lycurgo gestis sed non satis distincte repetivit²⁾.

De tempore Lycurgeae administrationis post Hermanni Sauppii egregiam disputationem³⁾ dubitatio esse nequit; inter Ol. 110, 3 et 113, 3 duodecim illos annos, per quos Lycurgus pecunias publicas administravit, ponendos esse inter omnes fere constat.⁴⁾ Neque minus certum est Lycurgum per primam

1) cf. Oec. civ. Ath. I² p. 222 sqq.

2) cf. H. Gelzer in Bursiani jahresber. über die fortschritte der klass. altertumsw. vol. II (1873) p. 1033: „vergleicht man die beweisstellen, welche Boeckh für seine meisterhafte construction des staats-schatzmeisters benutzt, so gehören sie mit einer ausnahme ganz und völlig der nacheuklid. zeit an, sie sind fast ausnahmslos berichten über Lykurgs finanzverwaltung entnommen.“

3) Z. f. d. AW 1836 p. 419.

4) cf. A. Schaefer, Demosthenes u. s. zeit I 188. C. Curtius Philol. t. XXIV p. 91. U. Koehler ad C. I. A. II 162 cet.

πενταετηρίδια vel primum quadriennium inde ab Ol. 110, 3 usque ad 111, 2 ipsum habuisse τὴν διοίκησιν, nam de ea lege¹⁾ dubitare qua quem ultra quattuor annos illo munere fungi vetitum fuisse narratur in vita Lycurgi²⁾, causam habemus nullam cf. H. Sauppe ad O. A. II 262 b.

Priusquam ad munus τοῦ ἐπὶ τὴν διοίκησιν accuratius definiendum transgrediar, panca de initio vitae Lycurgi praesemitto, ubi verba leguntur haec: . . . . καὶ δὴ πιστευσάμενος τὴν διοίκησιν τῶν χρημάτων ταμίας γὰρ ἐγένετο ἐπὶ τρεῖς πενταετηρίδας ταλάντων μνοῖων τετρακισχιλίων κτλ. sic verbis a plurimis qui vitam Lycurgi accuratius tractarunt distinctis imprimis a Kiesslingio l.l. p. 2., a Westermanno *Bιογρ.* p. 270 v. 8 sqq. cf. M. H. E. Meier, commentat. de vit. Lyc. p. IX. XIV.

Iam Meierus recte adnotavit genetivum cum voce *ταμίας* inepte coniunctum esse offendit, coniecit igitur *ταμίας* γὰρ ἐγένετο ἐπὶ γ' *πενταετηρίδας* [δῆμοσίων χρημάτων ὄντων] ταλάντων μνοῖων κτλ. scribendum esse. Mihi vero consideranti etiam aliis locis contextum vitae Lycurgi ex decreto Stratoclis amplificatum esse videtur alia via esse progrediendum, contextum enim quem legimus non genuinum sed additamento dilatatum esse arbitror, ergo priscam formam suspicor fuisse hanc: καὶ δὴ πιστευσάμενος τὴν διοίκησιν τῶν χρημάτων [ταμίας γὰρ ἐγένετο] ἐπὶ τρεῖς πενταετηρίδας ταλάντων μνοῖων κτλ.; quae paullo post sequuntur ἐποιεῖτο τὴν διοίκησιν, addita esse conicio ab eo qui contextum amplificatum dilucidiores reddere studeret, verba autem *ταμίας* γὰρ ἐγένετο ab eo interpolatore inserta esse, qui alia quoque additamenta ex decreto vitae adiuncto adiecit, ea re fit verisimillimum, quod paullo post alterum numerum pecuniarum, nomen Stratoclis cet. ab eodem interpolatore in vitae stirpem primariam iniecta esse demonstravimus. Contra minus probabile videtur verba *ταμίας* γὰρ ἐγένετο ex altero fonte quem accuratissimum cognovimus fluxisse.

Opinio quam protuli hac re firmatur: apud Photium, quem iam supra ampliorem contextum saepius non imprudenter sive

1) cf. quae recte, ut videtur, ea de lege exposuit A. Schaefer I p. 176/177 n. 4.

2) Falso ibi *πενταετηρίς* quinquennium accipitur.

proprio arbitrio sive alio indicio velut distinguendi notis adiutum rectissime perspexisse cognovimus, additamentum non legitur (Phot. p. 497 a 5 sqq. . . . καὶ τὰ τῆς πόλεως χρήματα διοικεῖ καταπιστευθεὶς ἐπὶ γ' πενταετηρίδας . . .). Quamquam non credo Photium in fonte suo illa verba non invenisse, tamen non dubito quin etiam hoc loco enuntiatum recte acceperit. Quare additamento *ταμίας* γὰρ ἔγένετο ex stirpe vitae Lycurgeae eliminato in quaestione de Lycurgi administratione pergamus. Per primum quadriennium inde ab. ol. 110,3—111,2 oratorem munere ἐπὶ τῇ διοικήσει functum esse ab omnibus conceditur¹⁾), quale vero hoc munus fuerit qualesque provincias comprehendenter minime constat, neque Boeckhius quidem, qui huius quaestiones fundamentum iecit²⁾), totam rem planam atque expeditam reddidit, praesertim cum non satis distingueret inter ea quae Lycurgus illo et ea quae alio munere functus gessisset.³⁾ Itaque hanc quaestionem, quale munus ἐπὶ τῇ διοικήσει fuerit, quam accuratissime retractemus necesse est. Disputabimus autem ita ut cum in universum in provinciam praefecti pecuniarum publicarum administrationis inquireamus, simul statuamus quid de fide decreti Stratoclis apud Plutarchum traditus iudicandum. Qua de re ut iudicium faciamus, fragmenta eiusdem decreti lapidi incisa a Carolo Curtio philol. XXIV 91 sqq. tractata non magnum sunt adminiculum, id tantum ut Curtius demonstravit consequitur omnino veram nobis traditam esse formam sed contractam. cf. l. l. p. 111.

Sed iam ad ipsam rem adgrediamur. Primum contra Boeckhi-

1) cf. quod in Hyperid. fr. s. s. expressis verbis indicatur *ταχθεῖς* ἐπὶ τῇ διοικήσει τῶν χρημάτων εὗρε πόρους.

2) Oec. civ. Ath. I³ p. 222 sqq. cf. quae supra p. 20 n. 2 adnotavi.

3) Exemplum huius turbationis hoc pono: p. 223, ubi haec existant: „Lykurg heist in dem volksbeschluss . . . schatzmeister der öffentlichen einkünfte und gleich darauf wird bemerkt, dass er vom volke erwählt worden.“ quibus novissimis verbis — nam B. ad ea spectat, quae leguntur: ἐπὶ δὲ αἵρεσις ἵπο τοῦ δήμου χρήματα κτλ. — aperte aliud munus in decreto indicatur, neque de Hyperid. fr. l. recte iudicavit l. l. p. 572 n. b.

um nobis disputandum est, qui praefectum administrationis τὸν ἐπὶ τῇ διοικήσει ut in titulis vocatur etiam ταμίας τῆς κοινῆς προσόδου audivisse contendit (p. 222) itaque magistratum significavit, id quod post Boeckhium ad unum omnes viri docti aut repetierunt aut taciti concesserunt.¹⁾ Quod quam perverse egerint paullo uberioris explanabo. Locus unde illa significatio petitur solus est decreti a Stratocle rogati, quale apud Plutarchum legitur, nam verba ταμίας γὰρ ἔγένετο, quae in vita Lycurgi inveniuntur, postea ex decreto translata esse probasse nobis videmur. Iam demonstrabo eam partem decreti de qua agimus non magna esse auctoritate.

In verbis quae exstant καὶ γενόμενος τῆς κοινῆς προσόδου ταμίας τῇ πόλει ἐπὶ τρεῖς πενταετηρίδας καὶ διαιρέμας ἐκ τῆς κοινῆς προσόδου μίσια καὶ δικαίωσις τάλαντα offendunt haec: primum quod parvo intervallo interposito repetitur τῆς κοινῆς προσόδου, molestum est²⁾, tum verbum διανέμας de praefectis pecuniarum theoreticarum usitatum non satis aptum videtur³⁾, deinde numerum talentum a Lycurgo administratorum fide carere infra videbimus, denique

1) E. g. hos adfero: Schoemann, De comitiis Athen. p. 316. Antiquitt. iuris publ. Gr. 249 sq. Gr. A.³ I 444. C. F. Hermann, Gr. Antiquitt. II §. 151, 16. A. Schaefer, D. u. s. z. I, 175. C. Curtius, Das Metroon in Athen als staatsarchiv. Berol. 1868 p. 20 n. 150. H. Gelzer, in Bursiani jahresbericht 1873 II p. 1075: „Επιμελητή ist auch für den oberschatzmeister niemals officieller titel. dieser heisst urkundlich nur ταμίας τῆς κοινῆς προσόδου oder ὁ ἐπὶ τῇ διοικήσει“. C. A. Hille, De scribis Atheniensium publicis, in „Leipziger studien zur class. philol.“ I 1878 p. 233 magistratum ἐπιμελητὴν τῆς διοικήσεως vocavit.

2) Accedit, quod pro numero singulari aptius conlocatus esset pluralis τῶν κοινῶν προσόδων.

3) Legitimum verbum de pecuniis publicis certis magistratibus vel curatoribus dispensandis, id quod decretum spectare videtur, usurpatum est μερζεν cf. infra; verbum διανέμειν de magistratibus theoreticis adhibetur: Philin. ap. Harp. s. v. θεωρικά . . . ἐκλήθη δὲ θεωρικόν, ὅτι τῶν Διονυσίων ὑπορύιων ὄντων διένειμεν Εὐβούλος κτλ. Theop. f. 95 ap. Harp. s. v. Εὐβούλος . . . ἀργύριον τε συχνὸν πορζων τοῖς Αθηναῖοις διένειμε κτλ. cf. Plut. praec. rei publ. ger. 25 p. 818 e (διανομή), ex talibus locis grammaticum quendam, qui decreto partem etiam aliis ex causis suspectam inseruit, opinionem de Lycurgo pecuniarum administratore sibi finxisse conicio.

nequaquam credam in decreto publico disertis verbis Lycurgum per tria quadriennia id quod contra leges erat illo munere functum esse laudibus fuisse elatum, praesertim cum paulo post laudetur diligentissime eum statui rei publicae servando prosperisse (*ἐπέρι τῆς δημοκρατίας καὶ τῆς ἐλευθερίας δικαίως πολιτεύεσθαι*), neque satis recte quidem illud dictum est, nam per duas posteriores pentacteridas amicos Lycurgi illius consilio et auctoritate magistratum gessisse scimus. Suspicor igitur hanc decreti partem non esse genuinam, sed vera expulsa, futilia inlata esse¹⁾; in reliqua parte decreti non habeo quod vituperem. Accedit quod etiam in eo decreto,²⁾ quod apud Plutarchum p. 850 E traditum est, insunt nonnulla quae suspicionem movent imprimis verba haec: *καὶ εἰς τὴν τειχοποιίαν ἀνάλωσε χειροτονηθεῖς ὑπὸ τοῦ δήμου ἐπιδόντος αὐτοῦ τρία τάλαντα κτλ.*, ubi offendunt primum constructio *ἐπιδόντος αὐτοῦ*, tum quae de pecuniis a Demosthene sumptui publico datis narrantur, qua in re Kirchhoffium³⁾ esse sequendum persuasum habeo, qui evicit Demosthenem Aeschine auctore or. Ctesiph. §. 17, centum tantum minas donavisse, ea quae in decreto suspecto Demosthenis orationi de cor. inserto §. 118 aliter exstant, carere auctoritate.

1) Quae in decreto leguntur defendere studet Th. Fellner, Zur geschichte der attischen finanzverwaltung im 5. u. 4. jh. in commentatt. acad. Vindob. 1879 t. XCV p. 438: „es bleibt also nichts übrig, als anzunehmen, . . . dass ein urkundliches schriftstück, welches erst kurze Zeit nach dem tode dieses mannes entstanden ist, eine anschauung teilt, welche schon frth allgemein geworden ist, wie die worte: *διόδεκα ἥτη τὰς προσσδόους τῆς πόλεως δωμάτων* XVI, 88 bei Diodor beweisen, welcher doch aus gleichzeitigen quellen schöpft.“ Sed pri-
mum de Diodori fonte nihil constat, tum sermonem in decretis publicis usitatum et rerum scriptoris, qui insuper de illo magistratu minus definite loquitur, eodem loco habere nequaquam licet.

2) cf. quae omnino recte de his decretis iudicavit Guil. Hartel, Studien über attisches staatsrecht und urkundenwesen III = commentatt. acad. Vindob. 1878 t. XCII p. 147: „gegen die authenticität dieser urkunden lässt sich kaum ein gegründetes bedenken erheben“; ex metroi actis ea privato ut videtur usui exscripta esse nunc constat cf. quae adnotat U. Koehler C. I. A. II, 1 551.

3) cf. commentatt. acad. Berol. 1875 class. phil.-hist. p. 65/66 n. 1.

Quibus expositis concedes iam titulum illum *ταμίαν τῆς κοινῆς προσόδου* infirma auctoritate defendi. Sed etiam aliis argumentis illud nomen potest impugnari, primum hoc est: non tam inconstantes fuisse Athenienses in magistratibus adpellandis, ut modo quaestorem, modo praefectum vocarent, id quod apertissime inde elucet, quod praefecti pecuniarum theoricarum neque apud scriptores neque in titulis umquam quaestores (*ταμίαι*) nominantur, sed ubique ἀρχὴ ἐπὶ τῷ θεωρικῷ, ἐπὶ τῷ θεωρικῷ ὥρ sim. (cf. Boeckh, Oec. civ. Ath. I³ p. 249), nam magis loco dispensatorum, quam custodum publicarum pecuniarum semper habebantur; neque apodectae, quos pecunias quidem in manibus habuisse et accepisse et dispensavisse, sed numquam aerarium custodivisse certum est¹), umquam *ταμίαι* vocati sunt.²⁾

Alia igitur ratione Th. Fellner l. l. p. 433 sqq. difficultatem tollere studuit; defendens enim titulum in decreto conlocatum contendit paullo ante Ol. 120, 1 titulum *ταμίαν τῆς κοινῆς προσόδου* in *τὸν ἐπὶ τῇ διοικήσει* commutatum esse. Sed haec sententia iam per se non satis verisimilis est, contra ex eis quae apud Aesch. II (de fals. leg.) §. 149 p. 315 de

1) cf. Boeckh., qui recte docet l. l. p. 215: „sie hatten keine kasse, auf welche bestimmte zweige der staatskosten angewiesen waren . . . sie überschrieben nur das eingekommene geld den kassen, und inwiefern die austeilung der gelder an die einzelnen kassen nicht immer beim empfange selber geschehen konnte, musste bei ihnen, wir wissen nicht wo, vielleicht im rathause, vorübergehend geld liegen bleiben.“ G. Loeschcke, De titulis aliquot Atticis quaestt. historicae diss. Bonn. 1876 p. 7. Th. Fellner, l. l. p. 404. Minus recte contra disputavit I. Christ, De publicis populi Atheniensis rationibus saec. a. Ch. V. et IV. (Pars prior: saec. V.) diss. Gryphisiw. 1879 p. 16 sq., apodectae enim non ex certo aerario sed eas quae redibant pecunias dispensavisse videntur.

2) *Tauiov* voce quaestor significatur, qui pecunias mandatas custodiebat atque ex eis aut populi aut senatus aut eius, cui adiunctus erat, magistratus iussu quod decretum erat solvebat (*ταμίαι τῆς θεοῦ τ. τῶν ἄλλων θεῶν. ταμίαι τῆς βουλῆς. ταμίας τοῦ δήμου. ταμίαι magistratum* cet. verbum est *ταμιεύειν* cf. C. I. A. I. 32 Ussing, Inscr. Gr. ined. 48); et praefectis theoricarum pecuniarum et apodectis, non tam quaestoribus quam dispensatoribus, maior potestas erat tributa.

Aphobeto leguntur: ὅτε αὐτὸν ἐπὶ τὴν κοινὴν διοίκησιν εἴλεσθε et Hyp. fr. 121 Blass ταχθεὶς ἐπὶ τῇ διοικήσει (*Λυκοῦργος*) meo iure conligere mihi videor iam multo ante Ol. 120, 1 titulum publicum atque legitimū fuisse solum τὸν ἐπὶ τῇ διοικήσει.

Neque illum magistratum, ut iam simul ad provinciam definiendam transeuntes reliqua quae in promptu sunt argumenta adferamus, umquam aerario praefuisse neque potuisse omnino ταμίαν nominari probaturum me esse spero. Quod quo apertius fiat, quae Boeckhius et qui eum secuti sunt¹⁾ exposuerunt respiciamus oportet. Qui adfirmaverunt τὸν ἐπὶ τῇ διοικήσει aerario publico quo omnes reditus confluenter praefectum fuisse, inde eum distribuisse, quantum cuique vel magistratui vel publicorum operum curatori pecuniae ex aerario adsignatum esset. Sed in Boeckhii disputatione non omnia satis plana sunt,²⁾ offensioni est, quod quae p. 215 profert cum eis quae p. 225 leguntur discrepare videntur, illic enim distributio pecuniarum publicarum apodectis, hic praefecto administrationis adscribitur³⁾, discrimen autem inter officium adsignandi et distribuendi non faciendum esse censeo. Apodectis vero distribuenda pecuniae officium re vera commissum fuisse⁴⁾ et ex lex. reth. Seg. p. 198 καὶ ἐμέριζον εἰς ἡ χρὴ ἀναλίσκειν, id quod ex Aristotele fluxisse videtur (cf. Etym. M. p. 124 = Bekker, anecd. p. 427) consequitur et praecipue titulis probatur cf. C. I. A. II 38 με[ρ]ίσαι δὲ [τὸ] διογύριον τὸ εἰρημένον τοὺς ἀποδέκτας ἐκ

1) Imprimis G. F. Schoemann *Antiquit. iur. publ. Gr.* p. 259. Gr. A.³ I p. 444.

2) Simile sensisse videtur I. Christ. l. l. p. 2 sq.

3) Conferantur haec p. 215: „endlich verteilten sie (apodectae) mit dem rate die eingelaufenen summen, d. h. schrieben sie an die einzelnen kassen über“ cum his p. 225: „welcher (ό ἐπὶ τῇ διοικήσει) alles durch die apodekten eingenommene und zur ausgabe bestimmte geld erhält und die einzelnen kassen damit versorgt“.

4) Recte hoc statuit Rangabé quoque Antiq. Hell. II. p. 451 ad n. 818: Les apodectes ou receveurs publics étaient l'autorité financière, qui faisait la distribution générale des crédits, cf. Aristot. πολ. Ζ 8 = p. 1321 . . . ἄλλῃ δ' ἀρχῇ, πρὸς ἦν αἱ πρόσωδοι τῶν κοινῶν ἀναφέρονται, παρ' ᾧν φυλαττόντων μεριζονται πρὸς ἑκάστην διοίκησιν καλοῦσι δ' ἀποδέκτας τούτους καὶ ταμίας.

τῶν καταβαλλομένων χορημά[τ]ων, ἐπειδὰν τὰ ἐκ τῶν νόμων μερ[ίσωσι], ετιام alias apodectae μερίσαι iubentur, e. g. pono C. I. A. II. 181. Boeckh. de re nav. Ath. n. XIV. p. 464. Ol. 113, 4 τὸν δὲ ἀποδέκτας [μερίσα]ι τὸ ἀργύριον τὸ εἰς τὸν στεράνον, ubi ut μερίσαι legatur spatius postulari Boeckhius ipse perhibet, Oec. civ. Ath. I² p. 216 adn. a. C. I. A. II 115 b τὸ ἀργύριον τοῖον μερίζειν τοὺς ἀποδέκτας τῷ ταμίᾳ τοῦ δήμου κατὰ τὸν ἐνιαυτὸν ἔκαστον, δὲ ταμίας ἀποδότω Πει[σι]θείδει κατὰ [τὴν προντ]α[νε]ίαν κτλ. cf. 'Αθην. VI. 152 (A. Schaefer, Mus. Rhen. XXXIII p. 418 sqq.) Ol. 108, 2 τὸ δὲ ἀργύριον διδόναι . . . τὸν τοῦ δήμου ταμίαν ἐπὶ τῶν εἰς τὰ κατὰ ψηφίσματα τῷ δήμῳ μεριζομένων τὸ δὲ νῦν εἶναι παραδοῦναι τὸν δὲ ἀποδέκτας τὸ εἰς [τοὺς στεράνους] ἐκ τῶν στρατιωτικῶν χρ[η]μάτων¹⁾; δοῦναι contra apodectae ipsi nusquam iubentur.

Comparemus iam, quae de officiis τοῦ ἐπὶ τῇ διοικήσει tradita sunt. Iuberi eum pecunias dispensare inde demum ab Ol. 121, 2 invenimus²⁾ cf. C. I. A. II, 1, 300 (quae leguntur C. I. A. II, 1, 276 . . . [μερίσαι τὸν ἐπὶ τῇ διοικήσει κεχειροτονημένον κτλ. 277 non satis certo suppleta sunt). Ante illum annum a. C. 295/4 pauca de praefecto administrationis habemus testimonia. Pollux VIII, 113 haec tantum praebet: δὲ ἐπὶ τῆς διοικήσεως αἱρετὸς ἐπὶ τῶν προσιόντων καὶ ἀναλισκομένων, paullo plus conligi licet ex eis, quae de singulis viris illo munere functis narratur velut de Eubulo, quem primum novimus³⁾ praefectum administrationis, quod munus inde ab anno Ol. 106, 3 usque ad annum 107, 2 obtinuisse videtur,⁴⁾ et de Aphobeto Aeschinis fratre natu minore, quem illum secutum esse verissimum est.⁵⁾ Ex eis quae de his narrantur consequitur praecipue curam reddituum parandorum et administrandorum praefecto administrationis fuisse commissam cf. Plut. praec.

1) cf. quae Hartelium sequens recte protulit Fellner I. I. p. 403.

2) cf. U. Koehler, Mitteilungen des D. archaeol. instituts in Athen IV. 1879 p. 325.

3) cf. A. Philippi Mus. Rhen. 1879 tom. 34 p. 612 n. 1.

4) cf. A. Schaefer, D. u. s. z. I p. 176.

5) cf. A. Schaefer I. I.

rei publ. ger. 15 de Eubulo ἀλλ᾽ ἐπὶ τὰ χρήματα τάξις
 ἔντὸν γῆγησε τὰς κοινὰς προσόδους κτλ. Theop. fr. 95.
 ap. Harpocrat. s. v. Εὐβοιος . . . ἀργύριον τε συχνὸν
 πορφῖζων κτλ. Aesch. II de fals. leg. §. 149 p. 315 de
 Aphobeto fratre καλῶς δὲ καὶ δικαιώς τῶν ὑμετέρων προσό-
 δων ἐπιμεληθείς, ὅτε αὐτὸν ἐπὶ τὴν κοινὴν διοικήσιν εἴλεσθε
 (quae Plut. Praec. rei publ. ger. 25 perhibet, ad Demadem
 praefectum pecuniarum theoreticarum pertinere Boeckhius Oec. civ.
 Ath. I * 229 recte vidit cf. A. Schaefer l. l. III, 1, 194 n. 2).
 Hyper. fr. s. l. ταχθεὶς δὲ ἐπὶ τῇ διοικήσει τῶν χρημάτων
 ἐνρε πόρους. Ergo et ex nomine τοῦ ἐπὶ τῇ διοικήσει et ex
 eis quos attulimus locis efficitur illum magistratum summam
 redditum curam atque custodiam habuisse atque id prospexit, ut
 reditus et quam maximi pararentur et prudenter atque apte
 expenderentur; non summum fuisse quaestorem neque ipsum
 praefuisse aerario, sed reliquorum magistratum fiscalium,
 imprimis apodectarum quasi gubernatorem atque custodem,
 summam administrationis pecuniarum obtinuisse¹⁾. Cuius
 custodiae exemplum habemus in titulo murali ab O. Muellero
 in Commentatt. soc. Gotting. vol. VIII 1836 tractato, qui
 nunc exstat C. I. A. II, 1 167, anno Ol. 118, 2 posteriore
 (cf. A. Schaefer Philol. IX p. 165. C. Wachsmuth, die stadt
 Athen im altertum I 616 n. 2. Koehler ad C. I. A. II, 1 add.
 et corr. 411).

Quo decreto Habronem τὸν ἐπὶ τῇ διοικήσει poletis quasi
 custodem adiunctum fuisse suspicor²⁾, cum saec. a. Ch. quinto,

1) cf. quae rectissime exposuisse videtur Schoemannus Gr. A. * I.
 p. 444 sq., sed is non recte τῷ ἐπὶ τῇ διοικήσει sumnum aerarium
 quoque tribuens: „dazu aber scheint er auch eine allgemeine oberaufsicht
 über alle diejenigen gehabt zu haben, welche staatsgelder einzunehmen
 oder zu verausgaben hatten, und unter allen finanzbeamten der einzige
 gewesen zu sein, welcher die vollständige übersicht über die einnahmen
 und ausgaben besass und deswegen im stande war . . . den etat für
 den gesammten staatshaushalt zu entwerfen, so dass er als eine art
 von finanzminister (vel, ut cum Fellnero p. 437 dixerim, „oberbeamter
 des verrechnungswesens“) des athenischen staates betrachtet werden kann.“

2) Legunter C. I. A. II 167 v. 35. 36. — —] οἱ πωληται καὶ
 ὁ ἐπὶ τῇ διοικήσει Αἴθων[ν] Λυκούργον Βουτ[ά]δης — —

quo τὸν ἐπὶ τῇ διοικήσει nondum exstitisse infra videbimus, poletae muneribus fungentur in senatu (C. I. A. I 59 τὴν δὲ στῆλην ἀπομισθωσάσθω[ν] οἱ πωληταὶ ἐν τῇ βουλῇ cf. I. Christ l. l. p. 7).

Eodem pertinere videtur, quod praefectum administrationis coronam et statuam faciendas una cum legatis creatis curare iussum esse invenimus C. I. A. II 251 (Ol. 118,2—120,1), videtur autem ipse ὁ ἐπὶ τῇ διοικήσει iuberi adesse, quia corona maioris quam fieri solebat pretii¹⁾ facienda erat (corona χιλίων δραχμῶν, statua τρισχιλίων δρ.).²⁾

Quibus de provincia τοῦ ἐπὶ τῇ διοικήσει positis quonam tempore ille magistratus institutus sit quaeritur. Iam ante Euclidem eum fuisse cum alii tum Boeckhius contenderunt, imprimis Cleonem illo munere functum esse I. G. Droysen in prooemio ad vers. Aristoph. eqq. p. 291 ex vv. 947 sqq. efficere studuit³⁾, in maius vero extulit sententiam H. Müller-Strübing⁴⁾, qui ea de re copiosius quam accuratius disputans quaestori quem vocat redditum publicorum incredibilem potestatem, summam rerum publicarum administrationem attribuit omnesque fere viros de republica ante Euclidem meritos illo munere functos esse contendit. Quae vera esse nemo iam crebet, postquam I. G. Droysen quanti momenti illa aetate fuerit magistratus strategorum egregie demonstravit cf. Herm. IX p. 1 sqq. Ne exstitisse quidem videri ante Euclidem praefectum administrationis primus monuit Ulricus Koehler⁵⁾, qui testimonia de eo magistratu non inveniri antiquiora Euclide, ante Euclidis annum

1) cf. U. Koehler, Herm. V p. 225.

2) Idem officium τῷ ἐπὶ τῇ διοικήσει etiam C. I. A. II 275 committitur; n. 254. v. 18 sqq. τὸν ταμίαν τῶν στρατιωτικῶν supplendum esse recte coniecisse videtur Fellner l. l. p. 443.

3) Quem contra disputavit iam Guil. Oncken, Athen und Hellas II p. 286. nunc cf. Fellner l. l. p. 384 sqq.

4) Aristophanea und die historische kritik Lips. 1873 p. 136 cet. cf. censura H. Gelzeri Bursian. jahresber. l. l. p. 1008 sqq. 1024 sqq. I. H. Lipsii ibid. 1360 sqq.

5) Urkunden und untersuchungen zur gesch. des delisch-att. bundes ex commentatt. acad. Berol. 1869. Berol. 1870 p. 151.

ēum iam fuisse solo ex Idomeneo Lampsaceno infirmo auctore (ap. Plut. Aristid. 4) concludi rectissime animadvertisit; acceperunt hanc sententiam H. Gelzer¹⁾, I. H. Lipsius²⁾, E. Curtius³⁾, G. Gilbert⁴⁾, alii. Sed ex solo silentio titulorum et scriptorum⁵⁾ nequaquam liceret concludere Idomenei testimonium plane esse reiciendum, accedunt vero alia gravissima argumenta, quae I. Christ recte attulisse videtur: abhorrire prorsus hunc magistratum ab Atheniensium imperio saeculo V. vere populari cf. Th. Fellner quoque l. l. p. 384 sqq. Idomeneus igitur posterioris aetatis magistratum in Aristidem, quem reditibus publicis diligenter consuluisse notum erat, falso contulisse iudicandus est.

Quo modo magistratu ἐπὶ τῇ διοικήσει ex saeculo V. remoto reliquum est, ut quo anno illud munus institutum sit diudicemus, qua in re cum certis careamus testimonias, iudicium ad probabilitatem quidem adducere sufficiat.

Cum post Euclidis annum magistratus Hellenotamiarum⁶⁾ non restitutus esset, apodectarum potestatem valde auctam esse constat, omnes quae redibant pecunias, etiam sociorum tributa,

1) l. l. p. 1010 sq.

2) l. l. p. 1360 sqq.

3) Hist. Gr. II p. 814, 118.

4) Beiträge zur innern geschichte Athens zur zeit des pelop. krieges. Lips. 1877. p. s. 89 sqq.

5) Ne apodectas quidem ante Euclidem in titulis commemorantur, tamen dubito num contra disertum Androctionis apud Harp. testimonium s. v. ἀποδέκται plane ex saec. V. removendi sint (cf. Christ l. l. p. 18 sq.), quamquam concedo potestatem eorum saec. IV. auctam, praecipue dispensationem publicarum pecuniarum tunc demum eis datam esse; colacretarum aerarium I. Christ. l. l. p. 19 sqq. nimium sibi finxisse arbitror.

6) Hellenotamiae quamquam ea quae a sociis recipiebant apud quaestores Minervae deponebant, tamen retinebant administrationem harum pecuniarum, expensuri enim accipiebant ab illis quaestoribus. Omnia quae redibant (aliter, quae recte suppleta esse videntur C. I. A. I. 32 B, intellegi non possunt cf. G. Loeschke quoque l. l. p. 4 n. 1) iam inde ab Ol. 81,3, quo anno aerarium sociorum Athenas translatum est, apud quaestores Minervae quasi Deae tutelae commissa deposita esse suo iure videtur suspicatus esse Kirchhoffius in ea comminatione, qua egregie de his rebus egit: „Zur gesch. des athen. staats-

quae praecipue inde ab anno Ol. 100, 3 denuo solvebantur, receperisse videntur atque ad hanc aetatem videtur pertinere, quod apud Pollucem VIII, 97 exstat . . . οἱ τούς τε φόρους καὶ τὰς εἰσφορὰς καὶ τὰ τέλη ὑπεδέχοντο, eodem tempore pecuniae dispensandae officium eis commissum esse arbitror. —

Si illa aetate, qua et tributa sociorum (*συντάξεις*) uberior Athenas confluabant, et εἰσφοραὶ saepius imponebantur, quibus in ordinandis rationes atque computationes diligenter conficiendae erant, si hac aetate, qua ὁ ταμίας τοῦ δῆμον quoque institutus est (cf. Fellner, l. l. p. 424 sqq.), praecipue ipso anno illo archontis Nausinici etiam magistratum ἐπὶ τῇ διοικήσει summae administrationi pecuniarum praepositum esse censeas, certi quid opponam non habeo, equidem vero posteriore aetate id factum esse credere malim. Pugnandum vero videtur esse contra sententiam Fellneri, qui et ipse illo anno magistratum ἐπὶ τῇ διοικήσει institutum, sed aerario societatis tunc factae praefectum esse contendit l. l. p. 431 sqq. imprimis 437: „dass der oberbeamte des verrechnungswesens eine cassa zu verwalten hatte, bezeugen schon die gerade gebrauchten worte (*καὶ διανέμας . . .* [in decreto Stratoclis]). Es ist die cassa gewesen, in welche die tribute der bundesgenossen und die gerade nicht gebrauchten staatseinnahmen flossen.“ — At verbis decreti *καὶ διανέμας* e. q. s. haud magnam fidem tribuendum esse iam supra vidimus, infra novo arguento firmabimus. Quod autem attinet ad aerarium sociorum (cf. Fellner l. l. p. 432), quamquam non expressis verbis traditum est a strategis id esse administratum¹⁾, tamen haec sententia verisimilior quam Fellneri videtur, nam *αἱ συντάξεις* partim a praetoribus vel strategis exactae²⁾, partim Athenis ab

---

schatzes im 5. jh.“ in commentatt. acad. Berol. 1876 p. 45., quam sententiam „miris difficultatibus obnoxiam“ esse frustra studet probare I. Christ l. l. p. 11 sqq. quem sequitur I. H. Lipsius Kirchhoffi commentatioonis censuram agens in Bursiani jahresb. t. XIII a. 1878 p. 325 sqq.

1) Id quod A. Schaefer D. u. s. z. I p. 28 sqq. et Schoemann Gr. A. II³ p. 109 adfirmaverunt. De rebus alterius societatis Atheniensium fiscalibus egit Georg Busolt, sed nostram quaestionem non uberior tractans in comment. Der zweite athen. bund e. q. s. in Feckeiseni annall. vol. suppl. VII. p. 703 sqq.

2) cf. Busolt l. l. p. 717.

apodectis¹⁾ ut videtur receptae etiam στρατιωτικά vocabantur (cf. Busolt l. l. p. 843, e. g. pono: Apollodor. or. c. Polycl. 10 ἀναγνώσεται τὰς μαρτυρίας τῶν τε τὰ στρατιωτικά τότε εἰς πραττόντων καὶ τῶν ἀποστολέων), haec autem, quorum primarius certe fons imprimis Eubulo pecunias publicas administrante tributa sociorum erant, antequam ὁ ταμίας τῶν στρατιωτικῶν crearetur (cf. A. Schaefer Mus. Rhen. XXX p. 431), a strategis administrata esse satis probabile est. Contra Fellneri vero sententiam haec adfero argumenta: primum praefectum illius aerarii appellatum esse τὸν ἐπὶ τῇ διοικήσει — nam alterum titulum in decreto usurpatum eliminasse nobis videmur — non verisimile est, deinde quid Fellner sibi velit scribens, „und die gerade nicht gebrauchten staatseinnahmen“, non satis clarum est, si enim quid deponebatur, etiam saec IV. a Deae quaestoribus id servatum esse²⁾ persuasum habeo. Accedit, quod eos, quos illo magistratu ἐπὶ τῇ διοικήσει functos esse constat, Eubulum et Lycurgum, non tam tributis a sociis solvendis, quam redditibus Atheniensium ipsorum augendis consuluisse ex eis quae tradita sunt conligimus.

Qua sententia reiecta quo anno praefectum administratio-
nis institutum esse suspicer, paucis exponam. Verisimilimum autem videtur bello cum sociis gesto anno a. Ch. 355 confecto, cum pecuniae Atheniensium publicae plane exhaustae essent, tributa sociorum exigua Athenas confluenter³⁾, illum virum, qui cura in rebus fiscalibus iam antea praestita populo carus acceptusque erat, Eubulum dico⁴⁾, administrationi pecuniarum praepositum esse, ut novos reddituum fontes aperiret, itaque Eubulum non modo primum quem novimus praefectum administrationis, sed etiam omnino primum fuisse, qui illo magistratu fungeretur⁵⁾.

---

1) Hac ex re videtur explicari, quod Αθην. VI, 152 leguntur τὸ δὲ νῦν εἶναι παραδούναι τοὺς ἀποδέκτας τὸ εἰς τοὺς στρατίους ἐκ τῶν στρατιωτικῶν χρημάτων.

2) Velut τὰ δέκα τάλαντα cf. Fellner ipse l. l. 416.

3) cf. Busolt l. l. p. 859.

4) cf. A. Schaefer l. l. I p. 173 sq.

5) Simile obiter hanc quaestionem tangens sensit U. de Wilamowitz-Moellendorff Herm. XIV p. 150 n. 1 . . . „das finanzamt selbst ist frühestens 354 geschaffen.“ . . .

De mutationibus, quae in numero eorum, qui magistratum gesserunt, evenerint, quantum ex testimonii exilibus conliget, protulit Guil. Dittenberger Herm. II p. 302: complures obtinuisse magistratum ($\tauοὺς \&πὶ τῇ διοικήσει$) inde ab Ol. 123, 3 usque ad annum quemdam ante Ol. 128 cf. adnot. ad C. I. A. II 325; accuratius terminos definire non contigit.

Sed gravior mutatio haec est, inde enim ab a. Ol. 121, 2. 295/4 etiam dispensare pecuniam ὁ ἐπὶ τῇ διοικήσει iubetur. Iam statuendum mihi videtur discrimen inter verba δοῦναι et μερίσαι, hoc de apodectis usurpatum¹⁾, illud de quaestoribus certis aerariis praepositis et Minervae et populi et reliquis²⁾, qua de causa utrique verbo prorsus eandem significationem inesse — id quod adhuc viris doctis visum est³⁾ — plane nego. Immo verbo μερίσαι liberior quaedam potestas dispensandi significatur, δοῦναι verbo pecuniae summam semper definitam quaestores de pecuniis mandatis expendere iubentur. Eodem autem verbo μερίσαι, quo apodectae, etiam ὁ vel οἱ ἐπὶ τῇ διοικήσει multis exemplis pecuniam suppeditare iubentur (e. g. pono C. I. A. II 311. 316. 325. 326. 328. 334. 367. 369 alia)⁴⁾, unum tantum, quo δοῦναι satis certo suppletur, exstat C. I. A. II 300 v. 55 sqq. εἰς] δὲ τὴν ἀναγραφὴν τῆς σ[τήλης δοῦναι τ]ὸν ἐπὶ τεῖ διοικήσει . . ., id quod aut eo factum est, quod usus loquendi minus accurate observabatur, nam in eodem titulo supra v. 43 sqq. verbum μερίσαι contra consuetudinem usurpatum: μερίσαι δὲ αὐτ[οῖς τὸν ἔξεραστ]ὴν καὶ τοὺς τριττυάρ[χους], qui n. 297 proprio verbo δοῦναι iubentur, aut fortasse, sed hoc minus probabile videtur, ut alias lapicidae debetur mutatio cf. Herm. I p. 321 n. 10; aliam causam paullo post videbimus.

1) cf. praeter titulos supra ll. etiam decretum in honorem Zenonis factum Diog. Laert. VII, 11.

2) cf. C. I. A. II 2. 17. 40. 42 alia, etiam Hellenotamiae δοῦναι iubentur C. I. A. I 61 neque minus colacretae cf. I. Christ l. l. p. 24; quod ὁ ταῦλας τῶν στρατιωτῶν saec. III initio μερίσαι quoque iubetur, id potestate eius aucta factum esse infra docebimus.

3) cf. Boeckh. l. l. I 233 n. a.

4) Quo ex sermonis usu sententiae nostrae: praefectum administrationis non praefuisse certo aerario, sed ut apodectas non tam quaestorem, quam administratorem fiscalem fuisse novum petimus praesidium.

Cohaerere enim videtur dispensatio illa τῷ ἐπὶ τῇ διοικήσει tributa cum provinciae illius magistratus quadam mutatione prioribus saec. III. annis facta. Nam paullatim officia administrationis praefecti et aucta et mutata esse videntur: inde fere ab Ol. 121 conicio eum non modo summam administrationis custodiam habuisse, sed etiam apodectarum, quos in dies ex administratione recedere observamus, officium pecuniae dispensandae suscepisse. Simul munere quaestoris populi sublato eum etiam continua populi expensa solvisse arbitror, imprimis pecunias decretis lapidi inscribendis ex eis quae redibant — certa enim id quod apud quaestorem populi fieri solebat pecuniarum pars (quam nos dicimus „budgettitel“) in decretis numquam designatur — eum suppeditavisse ex titulis conligo¹⁾; unde maxime explicandum puto, quod C. I. A. II 300 ipse ὁ ἐπὶ τῇ διοικήσει δοῦναι si recte suppletur τὸ ἀνάλωμα εἰς τὴν ἀντιφασὶν τῆς στήλης inbetur. Cuius officii participem invenimus τὸν ταμίαν τῶν στρατιωτικῶν C. I. A. II 327: μερίσαι τὸν ταμίαν τ. στρ. καὶ τοὺς ἐπὶ τῇ διοικήσει κτλ. quem quaestorem militarem in dies ut videtur maiore potestate praeditum paullo post etiam solum μερίσαι videmus saepissime²⁾; denique saec. a. Ch. II., quo ὁ ἐπὶ τῇ διοικήσει creari desiit, ὁ ταμίας τῶν στρατιωτικῶν in locum eius videtur successisse cf. Fellner l. l. p. 443 sq. Sed haec longius a nostra quaestione abhorrent.

Provincia igitur magistratus, qui administrationi pecuniarum praeerat, definita restat, ut etiam de contrascriptore administrationis (ἀντιφασὲν τῆς διοικήσεως) quid iudicem paucis proponam³⁾. Progrediendum videtur esse ex Aeschinis loco

1) Inter annum quo magistratus quaestoris populi sublatus est et Ol. 121,2 (C. I. A. II 300) sumptus illos suppeditare iubentur tritayachi et extasta (cf. C. I. A. II 297 ol. 120,2. 298).

2) cf. e. g. 335. 370. 380. 396. 411. 420. 423 alia; semel iubetur ὁ ταμίας τῶν στρατιωτικῶν δοῦναι... ἐκ τῶν εἰς τὰ κατὰ υγρόσημα ἀναλυσκομένων τῷ δήμῳ (C. I. A. II 368) id quod apud populi quaestorem addi solet; videtur autem decretum factum esse paullo post illum magistratum sublatum novo rerum fiscalium ordine nondum perfecto.

3) Quae Müller-Strübing ea de re l. l. disputavit, tam infirmis fulsit argumentis, ut vix refutare opus sit.

or. Ctes. §. 25 πρῶτον μὲν ἀντιγραφεῖς ἦν χειροτονητὸς τῇ πόλει, ὃς καθ' ἐκάστην προτατείλαν ἀπελογεῖτο τὰς προσόδους τῷ δῆμῳ κτλ., quocum comparentur quae Harpocrat. s. v. ἀντιγραφεῖς tradit: ὁ καθιστάμενος ἐπὶ τῷ καταβαλλόντων τινὰ τῇ πόλει χρήματά ὡστε ἀντιγράφεσθαι ταῦτα Δημοσθένης ἐν τῷ κατὰ Ανδροτίλωνος καὶ Αἰσχίνης ἐν τῷ κατὰ Κτησιφῶντος διττοὶ δὲ ἥσαν ἀντιγραφεῖς, ὁ μὲν τῆς διοικήσεως, ὃς φησι Φιλόχορος, ὁ δὲ τῆς βουλῆς, ὃς Αριστοτέλης ἐν Αθηναῖν πολιτείᾳ. In his extremis verbis num recte sit traditum duos fuisse contrascriptores, suspicionem movet, quod alterum ab Philochoro, alterum ab Aristotele nominatum esse perhibetur cf. Schoemann Gr. A.³ I p. 401 n. 5. C. A. Hille l. l. p. 232 sqq. Deinde ne premam neque ab Aeschine neque in titulis contrascriptorem accuratius distingui, sed ubique ἀντιγραφά tantum significari, summam rerum fiscalium curam senatui mandatam fuisse constat cf. Boeckh. Oec. civ. Ath. I³ 207 sqq., unum igitur ex senatoribus electum fuisse opinor, qui ea quae in senatu solverentur, contrascriberet, eundem κατὰ προτατείλων πολῳ¹⁾ rationes pecuniarum populo solutarum reddidisse, itaque a Philochoro ἀντιγραφά τῆς διοικήσεως quoque potuisse appellari. Cui opinioni testimonia non obstant, C. I. A. II 114 fr. B et C, qui vocatur Εὐδόξος v. 10 sqq. (. . . καλῶς καὶ δικαῖως ἐπεμελήθη τῆς διοικήσεως ὅπερ τῆς βουλῆς ἐφ' ἦν εἰρέθη ετ fr. C v. sqq. ἐπειδὴ Εὐδόξος καλῶς καὶ δικαῖως ἐπεμελήθη . . . τῆς τε διοικήσεως τῇ βουλῇ), hunc non ut A. Riedenauer²⁾ vult ἀντιγραφέν τῆς διοικήσεως fuisse existimo, sed similem in modum a senatu τῇ διοικήσει senatus praepositum fuisse conicio atque a populo τὸν ἐπὶ τῇ διοικήσει summae universae rei publicae administrationi, ἀντιγραφέως autem munus in publico decreto tali circumscriptione significari vix credam, praeterea alios quoque senatores ad alias provincias delegatos esse eodem decreto docemur ἐπὶ τῷ Θεωρικῷ. ἐπὶ τὰ ψηφίσματα, quem ipsum scribam esse Riedenauer l. l. p. 86 coniecit, Hille l. l. p. 222 recte reprobavit.

1) cf. Schoemann opusc. acad I p. 299.

2) Acta soc. philol. Wirzburg. ed. Urlichs 1862 p. 89.

Ceteris in rebus¹⁾ τὸν γραμματέα contrascriptississe ex Harpocratone concludo cf. Harp. s. v. γραμματεύς²⁾ . . . καὶ τὰ ἄλλα πάντα ἀντιγράφεται, plus igitur auctoritatis Harpocrationi, quam Polluci VIII, 98 tribuo, illum Aristoteli sua debere neque corrigendum esse existumo, quae vero solum apud Pollucem exstant . . . ἀντιγραφεὺς πρότερον μὲν αἰρετὸς, αὖθις δὲ κληρωτὸς ἦν num vera sint dubito, fortasse enim verba Aeschinis πρότερον μὲν ἦν χειροτονητός non recte a grammatico intellecta sunt³⁾. —

Contrascriptorem vero quasi custodem praefecto administrationis adiunctum fuisse nullo argumento probatur.

Sed redeamus iam ad Lycurgi administrationem. Quamquam industriae eius per Ol. 110,3—111,2 administrationi praefecti non aperta habemus testimonia, tamen verisimillimum est ad hoc tempus et ad ipsum Lycurgum pertinere titulum ad Panathenaica sollempnia celebranda spectantem, qui exstat C. I. A. II 163⁴⁾), ab Ussingio editus et commentario instructus est Inscriptt. Gr. ined. p. 45 sqq. cf. Michaelis, Parthenon p. 332.

Quo ex titulo cognoscimus sumptus festorum publicorum minutos esse, fortasse id quoque concludi licet novis publicorum

1) cf. C. I. A. II 61.

2) De scribis Atheniensium quamquam nuperrime compluribus commentationibus actum est (cf. quae postremus F. de Stojentin attulit in Fleckeiseni annall. t. CXXI. 1880 p. 189 sqq. praeterea G. Gilbert, Der athen. ratsschreiber in Philol. t. 39 p. 131 sqq. qui demonstrare studuit usque ad extremum saec. IV. a. Chr. unum tantum scribam senatus exstitisse cf. p. 147), ne hodie quidem res ad liquidum plane perducta est; rem hoc loco tractare cum longius abs re sit, sufficiat adnotare Gilberti opinionem veri dissimillimam esse, cf. C. I. A. I. 61, sqq., quam offensionem tollere non potuit.

3) Aeschinem et Pollucem conciliare studet Schoemannus (De reddendis magistratum gestorum rationibus) opusc. vol. I p. 299.

4) cf. quae U. Koehler adnotat: „Litterarum species totaque scripturae ratio prorsus consentit cum tit. praecedenti (tit. C. I. A. II 162 infra adlato), ut utrumque ab eodem lapicida exaratum esse pro certo adfirmes. Accedit argumenti similitudo, quae demonstrare videtur decretum de Panathenaeis factum et ipsum ad administrationem Lycurgi spectare“.

agrorum locationibus redditus a Lyceurgo auctos esse cf. v. 16 sq.
ἀπὸ δὲ τῶν τε [ταυτοκό]λοντα μηδῶν καὶ τῆς μ[ιᾶς τῶν ἐκ τῆς μ[ιᾶς τῶν ἀσθάσεως τῆς νέας . . . .¹⁾.

Id enim rectissime Lycurgus, quamquam ex sacerdotum genere natus, summa erat erga deos pietate, spectavisse et providisse ante omnia videtur, ut sumptus dierum festorum, qui immodice aucti erant²), quantum posset, minuerentur. Eodem ea quoque lex videtur pertinuisse, qua privatorum hominum in pompis Eleusiniis luxuriam coercere studuit cf. vit. Lyc. v. 53 sqq. W. Pecunias vero, quae illo titulo ad hostias emendas adsignantur, sane modicas fuisse ex eis, quae illo titulo exstant, cum eis, quae Boeckhius l. l. I p. 105 adfert, comparatis adparat.— Eidem Lycurgi administrationis quadriennio forsitan tribueris titulum rationes pecuniarum coronis conficiendis acceptarum continentem, editum ab U. Koehler Herm. V p. 224 (nunc C. I. A. II 741 fr. f g (col. altera) exstantem), quam inscriptionem, cum Alexandrum Macedonem coronatum esse perhibeat, ad annum Ol. 111, 1. 336 spectare I. G. Droyesen³ statuit, hoc est ad id quadriennium, per quod Lycurgus erat ὁ ἐπὶ τῷ διοικησει. Sed probabilior videtur sententia U. Koehleri, qui putat (cf. Herm. V p. 22. C. I. A. II 741 adnot. ad fr. f g) coronarum confectarum rationes pertinere ad collegium quaestorum et curatorum (de quo infra videbimus), quod cum in arce ex donis conflatis aurum suppeteret, decretas coronas conficiendas curare iussum esset, nam in eodem tit. 741 fr. f g prior columna ad catalogum coronarum in arce dedicatarum, ab quaestoribus igitur Deae servatarum spectare videtur, itaque verisimilium est Alexandro illum honorem tributum esse Ol. 112, 1. 331 a. Ch., postquam rex ex Aegypto rediit cf. Arr. An. III, 6, 2. Diod. XVII, 48. Schaefer l. l. III, 1 p. 179. Id igitur tantum concludi licet: Lycurgum per primam pentatherida administrationi praefectum et res et magistratus fiscales diligentissime custodi-

1) Huc pertinet fortasse titulus, qui exstat C. I. A. II 203 a. a. Ch. 330, quo titulo parva Lyceurgearum inscriptionum scriptura exarato agitur de condicionibus pacti de fundo quodam inter civitatem et Soclem conventi cf. quae adn. U. Koehler.

2) cf. U. Koehler Herm. I p. 320. Dittenberger, Herm. I p. 408.

3) Geschichte des Hellenismus 1877 I^a p. 111 n. 1,

visse¹⁾), tum id maxime egisse, ut publicorum agrorum locationibus²⁾, fortasse poletis ipsum praepositum, novos fontes pecuniarum aperiret (cf. Hyp. fr. s. l. . . . εὐρε πόσον); qui reliqui fontes fuerint non satis certo elucet, nam tributa sociorum post pugnam Chaeronensem exigua paucarum insularum redibant cf. Schaefer l. l. III, 1 25 sq. Praeterea id Lycurgus maxime prospexit, ut sumptus publicos imprimis dierum festorum, quantum posset, comminueret. Cavendum autem esse mihi videtur, ne ipsi magistratui nimis ponderis tribuatur, contra id tenendum est plurimum semper apud Athenienses valuisse eos qui legibus in comitiis strenue commendatis res publicas administrabant, quem in modum Lycurgus quoque quae ordinavit atque instituit, maximam partem effecit.

Huc pertinent fragmenta eius decreti, quod exstat C. I. A. II 162 cf. supra p. 18 A Lycurgo auctore factum. Pertinet autem ad leges a Lycurgo, cum redditibus publicis praeesset, de sacrificiis publicis administrandis atque de rebus sacris conficiendis instaurandisque rogatas; factum videtur esse anno Ol. 111,2, nam rationes de rebus sacris secundum illas leges confectis redditae inde ad anno Ol. 111,3 incipiunt.³⁾ Verisimillimum igitur est Lycurgum ipsius administratione ad finem adpropinquante eas leges tulisse, quarum exsequendarum curam ipse suscepturus alio sub titulo administrationem quodammodo continuaret.

Summo vero studio Lycurgum vasa sacra et pecunias deorum in singulis templis coacervata in arcem contulisse, ornatum canephoricum et vasa pompalia paravisse ex eis rationibus atque laterculis conligi licet, quae p. 18 sq. enumeravi, de singulis conferatur Michaelis, Parthenon p. 292 sqq.; etiam in decreto Stratocle auctore facto Lycurgus laudibus effertur, quod vasa

1) Ad hanc custodiam Boeckhius l. l. I 226 spectare vult quae de Lycurgo in publicanum quandam invehente narrantur.

2) De locationibus publicorum bonorum cf. Boeckh. l. l. I² p. 414 sqq; ad Lycurgi de metallis publicis curam videtur spectare, quod in vita p. 843 d narratur de Diphilo a Lycurgo accusato.

3) cf. U. Koehler Herm. II p. 26, adnot. ad C. I. A. II, 2 739.

pompalia et ornatum centum canephoris paravit.¹⁾ Qui vero magistratus fuerit, quem populus res sacras in arcem conferre, recensere, reficere iussit, quamquam aperte traditum non est, tamen complures cives inter quos etiam Lycurgum²⁾ a populo creatos una cum quaestoribus Minervae fuisse satis certe concluditur, adpellatum esse magistratum videmus τὸνς ἡρημένους ἐπὶ τὰς νίκας καὶ τὰ πομπέα cf. C. I. A. II 739 vel τὸνς ἐπὶ τὰ πομπέα καὶ τὰς νίκας αἰρεθέντας cf. ibidem 740. —

Qua in re thesaauraria³⁾ Lycurgus cum id spectavit, qua erat pietate, ut dis quam summus honor tribueretur, nam etiam ex aliis testimoniis patet eum in rebus sacris fuisse curiosissimum⁴⁾, tum imprimis id egisse videtur, ut pecunias bello Macedonico imminentि pararet quantas posset, multa vasa sacra ex singulis templis conlata partimque conflata esse videntur ita, ut thesaurus belli usi in promptu ac praesto esset⁵⁾, eundem fere in modum, quo Periclem quoque thesauro in arce contulisse constat certe bellum ex Peloponneso oriturum esse iam providentem⁶⁾. Lycurgum autem omni studio bellum paravisse consentaneum est, quippe qui summo imperii Macedonum odio inflammatus inter acerbissimos et Philippi et Alexandri adversarios esset, itaque ab Alexandro Thebis expugnatis cum aliis

1) Ad adparatum canephoricum pertinere videntur catalogi sellarum et coronarum, qui nunc existant C. I. A. II, 2 741 fr a et b in parte aversa cf. quae adnotavit U. Koehler. De canephoris cf. quae nuper disputavit E. Curtius, Archaeol. Ztg. 1880 XXXVIII p. 27 sqq.

2) cf. U. Koehler, Herm. II p. 27 et ad C. I. A. II 739.

3) De reficiendis rebus sacris cf. quae disputavit G. Hirschfeld Herm. VIII p. 356 cf. C. I. A. II 403. 404. De eis, quae Pericles gessit rem thesaauriarum ordinans anno Ol. 86, 2 cf. Kirchhoffius l. l. et in commentatt. acad. Berol. 1864 1 sqq.; de Androtione rerum sacrarum curatore cf. A. Schaefer l. l. I 317 sq. Michaelis l. l. 291. 303.

4) cf. vit. Lyc. εἶτε δὲ καὶ περὶ ιερῶν πολλάκις. U. Koehler, Herm. V p. 351. Guil. Hartel, commentatt. acad. Vindob. XCII p. 121 sqq. C. Curtius in Bursiani jahresber. 1878 t. XV p. 24.

5) Lycurgum aurum ementem rei publicae non mediocrem quae-
stum fecisse ex C. I. A. II 741 fr. c parte av. conligitur cf. Mommsen,
Gesch. des R. münzw. p. 855, quem sequuntur U. Koehler, Herm. V
p. 226. I. G. Droysen l. l. p. 155.

6) cf. C. Wachsmuth, die stadt Athen im Altertum I p. 528, 2.

ipsius adversariis expostularetur cf. Schaefer l. l. III p. 127, aliud argumentum Lycurgum in primis fuisse, qui bellum contra Macedones pararent inde meo iure repetere mihi videor, quod Lycurgo auctore decretum in honorem Eudemi Plataeensis factum est, quod exstat C. I. A. II 176, ubi leguntur: *ἐπ[ηγεί-]
λατο τ]ῳ δῆμῳ ἐπιδώσει[ν ε]ἰς [τὸν π]όλεμον εἴ τι δέοιτο* (a. Ol. 112, 3 mens. Thargel.). — Per quot annos Lycurgus illo munere functus sit, dijudicari nequit, id tantum constare videtur inde ab Ol. 111, 3 Lycurgum sociosque eum magistratum gesisse, munere absoluto Lycurgum ut rationes redderet, orationem περὶ τῆς διοικήσεως, ad quam paullo post revertar, habuisse probabile est.

Eadem lege, ex qua munus de quo egimus Lycurgo sociisque commissum est, videntur etiam pecuniae ex pellibus hostiarum redeuentes mundo sacro reficiendo destinatae esse, quarum rationes exstant in fragmentis a b c d tituli C. I. A. II 741¹⁾ cf. Boeckh l. l. II VIII; num Lycurgus inter eos quoque fuerit, qui illi rei prospicerent, vel iisdem curatoribus de quibus supra disputavimus illud munus commissum sit incertum est, U. Koehler suspicatur ad C. I. A. II 741.

Idem²⁾ per totam pentaerida vult Lycurgum munere quod tractavimus functum esse, per insequentem alium magistratum creatum esse extraordinarium *ἐπὶ παρασκευὴν τοῦ πολέμου*, unde optime explicari, quid per quamque pentaeterida Lycurgus gesserit. Quod recte statutum esse nego, neque enim verisimile est per totam pentaeterida tertiam eum munere extraordinario functum esse, id quominus fieret et aliis rebus et eo prohibitum fuisse puto, quod multi adversarii, quos Lycurgum habuisse constat, inde in Lycurgum accusations repetiissent; accedit quod ex titulis navalibus consequitur numerum navium, quam Lycurgum effecisse laudatur iam anno 112, 3 suppletum fuisse. cf. C. Curtius Philol. XXIV. p. 263. C. Wachsmuth p. 599 n. 1. Ipse igitur aliam coniecturam propono.

1) Rationes incipiunt inde ab Ol. 111, 3 cf. Koehler Herm. II p. 26.

2) Herm. I p. 321.

In strategorum magistratu id post pugnam Chaeronensem¹⁾ novatum esse scimus, ut singulis praetoribus singulae provinciae committerentur, occurunt nobis anno a. C. 325/4 Philocles στρατηγὸς ἐπὶ τὴν Μονυχίαν καὶ τὰ νεώρια κεχειροτονημένος Din. c. Philocl. 1, eodem anno apud Boeckh. de re nav. Ath. XIV a 214: ὁ [στ]ρατηγὸς ὁ ἐπὶ τὰς συμμ[ο]ρίας ἡρημένος cf. Meier commentatt. epigr. p. 50. acta soc. philol. Wirzburg. p. 117, alii praetores nominantur στρατηγὸς ἐπὶ τῶν ὅπλων, ἐπὶ τῶν ἵππεων, ὁ ἐπὶ τὸ ναυτικὸν, ὁ ἐπὶ τὴν παρασκευὴν τὴν ἐν ἀστεῖ, ἐπὶ τὴν γύρων τὴν παραλίαν. cf. G. Gilbert l. l. p. 32 sq.

Quae provinciae quo anno segregatae sint, certo diiudi-
cari nequit, sed si consideramus paulo post quam Lycurgus
administrationem suscepit, id in re militari novatum esse, ut
annuus quaestor pecuniarum militarium crearetur (*ταμίας τῶν στρατιωτικῶν*) cf. Schaefer Mus. Rhen. t. 33. 1878 p. 418
sqq. 431., non alienum videtur suspicari Lycurgum, quem rei
militari ordinanda belloque parando diligentissime consultuisse
constet, id quoque effecisse, ut singulis praetoribus certae pro-
vinciae committerentur, quarum unam Lycurgum aliquo alterius
pentaeteridis anno ipsum obtinuisse, id enim, quod in decreto
a Stratocle rogato exstat: *χειροτονηθεὶς δὲ ἐπὶ τὴν τοῦ πολέμου παρασκευὴν*, intellegendum conicio: Lycurgum fuisse στρατηγὸν
ἐπὶ τὴν παρασκευὴν τὴν ἐν ἀστεῖ atque hoc magistratu functum
arma, quae in decreto commemorantur, paravisse. Nam etiam
aliis in rebus eam formam decreti, quam nos legimus, praecipue
in titulis designandis non satis accuratam esse iam supra vidi-
mus. — Quo munere functus Lycurgus naves et *νεωσοίκους* con-
ficerit, non satis certum est: aut ἐπιστάτης, quod munus erat
extraordinarium, ut Demosthenes²⁾ aut hac etiam in re praetor
creatus est, velut ἐπὶ τὴν Μονυχίαν καὶ τὰ νεώρια κεχειροτονη-
μένος.

Rebus fiscalibus compositis, adparatu bellico parato, navi-
bus aedificatis Lycurgus urbi aedificiis exornanda omnibus

1) cf. Lipsius, Jahresber. 1878 6. jahrg. p. 322.

2) cf. Schaefer, D. u. s. z. II p. 490.

viribus se dedit. Quomodo aedificationes publicae a Lycurgo aut rogatae aut administratae per singula quadriennia distribuendae sint non exponam, cum quia ea magis ad topographiam quam historiam pertinent, tum quia ea de re et a Carolo Curtio¹⁾ et a Curtio Wachsmuth²⁾ uberrime et subtilissime disputatum est.

Quaestione igitur de singulis magistratibus a Lycurgo gestis absoluta restat, ut in universum de rationibus ab eo redditis et de summa pecuniarum administratarum paucis disputemus.

Cuiusque muneric tempore peracto Lycurgum rationes coram logistis reddidisse certum est, illius muneric, quo functus res sacras reficeret oratione περὶ τῆς διοικήσεως habita quae egit defendisse maxime ea ex re sequitur, quod, quae fragmenta servata sunt (cf. O. A. II p. 262 sq.), omnia ad res sacras pertinent e. g. Ἀγαθῆς τύχης νεώς, qui idem in decreto A. commemoratur, αἰγίδας. σείρινα³⁾. ἐκ τῶν ἱερῶν, ὧν ἡμεῖς ἐπερροπεύσαμεν, id quod mero casu factum esse negaverim. Omnium vero rerum a se gestarum Lycurgum, cum mortem iam adpropinquantem sentiret, reddidisse rationes in vita Lyc. narratur: μέλλων δὲ τελευτήσειν εἰς τὸ μητρῷον καὶ τὸ βουλευτήριον ἐκλευσεν αὐτὸν κομισθῆναι βουλόμενος εὐθίνας δοῦναι τῶν πεπολιτευμένων οὐδενὸς δὲ κατηγορῆσαι τολμήσαντος πλὴν Μενεσαύλιον τὰς διαβολὰς ἀπολνσάμενον εἰς τὴν οἰκίαν ἀπεκομίσθη, orationem, quam tunc habuit, eandem esse, cuius fragmenta sub titulo ἀπολογισμὸς ὧν πεπολίτευται (cf. O. A. II p. 259) servata legimus, iam Boeckhius aptissime coniecit⁴⁾, quocum fragmenta consentire videntur cf. δερματικόν fr. 1. ἔδωλιάσαι fr. 2. ἐκατόμπεδον fr. 3. νεώρια καὶ νεώσοικοι fr. 4. Quae rationes lapidibus incisae nobis servatae sunt cf. supra p. 18 sq. eas tam simili litterarum specie adfirmatur esse, ut una

1) Philol. XXIV p. 261 sqq. Die bauten des Lykurgos.

2) I. l. p. 597 sqq.

3) Quae ad thesaurem templi Dianaë Brauroniae spectavisse concio, nam in huius templi thesauro maximam copiam vestimentorum et ornatus muliebris infuisse ex laterculis cognoscitur cf. Michaelis I. l. p. 307 sqq.

4) I. l. p. 571.

manu eas exaratas esse putas¹⁾; id quod fieri vix potuit, si publicae rationes essent unoquoque munere absolute exaratae; eas igitur esse meo iure statuere mihi videor, quas Lycurgus sui purgandi causa ante palaestram a se aedificatam ex tabulis publicis in Metroo adservatis exscriptas publice proponi iussit, ut quasi omnia quae publice gesserat in eis conspici liceret²⁾ cf. vit. Lyc. 156 πάντων δὲ ὡν διώκησεν, ἀναγραφὴν ποιησάμενος ἀέθηκεν ἐν στήλῃ πρὸ τῆς ὑπὸ αὐτοῦ κατασκευασθείσης παλαιότερας σκοπεῖν τοῖς βουλομένοις.

Pauca iam ut de summa pecuniarum a Lycurgo administratarum, quae in vitae Lycurgi et in decreto adiuncto descripta est addam, in vitae Lycurgi primaria stirpe, quam eruisse nobis visi sumus, 14000 talenta fuisse traditur, ab hominibus autem privatis 250 tal. usui publico consumenda Lycurgum mutuatum esse, in decreto contra leguntur 18900³⁾ tal. et 650 tal. — Numeros 250 et 650 Graecorum more descriptos alterum in alterum corrumphi facimille potuisse iam Boeckhius vidit l. l. I p. 573, quo autem loco numerus corruptus sit infra iudicabitur. Numerus qui exstat in decreto 18900, in vita ex decreto translatus legitur 18650, hunc genuinum esse conicio, cum ex decreto transferretur nondum corruptum. Numero autem, quem legimus in decreti parte etiam aliis ex causis suspecta, nullam auctoritatem tribuendam esse puto. Ut enim numerus 14000 ita eductus est, ut 1200 tal., quam summam annuorum redditum fuisse in vita p. 842 e perhibetur, per duodecim annos soluta 14000⁴⁾ effecta esse statueretur ($12 \times 1200 = 14400$ vel simplicius 14000), eodem fere modo me iudice ab interpolatore, qui illam suspectam partem decreti adiecit, numerus 18650, postea in 18900 corruptus, est inventus;

1) cf. Herm. II p. 27.

2) De more tabularum privato usui ex publicis tabulis in Metroo adservatis exscribendarum cf. U. Koehler ad C. I. A. II, 1 551. G. Hirschfeld Herm. VIII p. 355.

3) Numeros 14000 et 18900 inter se conciliare frustra studuit Boeckhius Oec. civ. Ath. I p. 573 sqq.

4) Qui numerus consentire videtur cum eis quae Paus. I, 29 perhibet cf. Boeckh. l. l. p. 574.

grammaticum enim pentaeterida falso quinque annos putavisse suspicor, quod idem in vita Lycurgi peccavit is, qui verba διὰ τὸ φθάσαι νόμον εἰσενεγκεῖν μὴ πλείω πέντε ἑτῶν διέπειν κτλ. immisit; numero hunc in modum educto 18000 adiecit 650 illa talenta, quem numerum (650) ea de causa veram esse existumo ($15 \times 1200 = 18000 + 650 = 18650$); numerus vero 18650 in decreto tunc demum in 18900 corruptus est, cum is numerus, quem grammaticus eduxit, in vitae contextum iam translatus esset. — In antiquo decreto quid scriptum fuerit, non potest conici, summam pecuniarum per tres pentaeteridas administratarum descriptam fuisse non credo eadem ex causa, quam supra contra verba γερόμενος τῆς κοινῆς προσόδου ταμίας τῇ πόλει ἐπὶ τρεῖς πενταετηρίδας attuli: non esse verisimile in publico decreto ea infuisse, quae neque vera erant neque cum legibus consentiebant. Auctoritatatem igitur tribuo soli numero 1200 tal., quot annuos reditus fuisse perhibetur p. 842 e, ibidem paullo post ἔξακοσίων legendum esse suspicor, cf. Schaefer, D. u. s. z. III, 1 p. 274 n. 2.

De tempore, quo Lycurgus mutuationes fecerit, nihil certi evinci potest, sed non carere probabilitate videtur haec conjectura: factum id esse Lycurgi administratione ineunte, cum Lycurgus publicas pecunias nondum conlegisset vel comparavisset, paullo ante pugnam ad Chaeroneam commissam (ol. 110,3 die VII. mens. Metag.).

Quamquam Lycurgus reditus publicos quam maximos reddidit, thesaurum publicum, ut Periclea aetate erat, eum condidisse nemo credit¹⁾), ea vero, quae in titulis navalibus paullo post administrationem Lycurgi esse εἰς φυλακὴν τῆς χώρας iubentur (cf. Boeckh. de re nav. Ath. p. 549 (a. Ol. 114,2) cf. p. 467 sq.) haud scio an Lycurgi auctoritate reservari coepita sint.

Sed sit iam huius disputationis modus, reliquum est, ut quae disputavimus paucis complectamur.

1) cf. Boeckh l. l. I 591, qui rectissime hoc dicit: „nach demselben (proelium ad Aegospotamos commissum respicit) scheint Athen grossenteils, wie man zu sagen pflegt, aus der hand in den mund gelebt zu haben“ et quae sequuntur. Michaelis l. l. p. 294.

Vidimus igitur in rebus a Lycurgo gestis exponendis pro-grediendum esse ex decreto a Stratocle rogato, cuius tamen partem non genuinam sed ab interpolatore inmissam esse co-gnovimus, praeterea de vitae stirpe antiqua et accurata disputa-vimus simulque Photio nullam auctoritatem tribuendam esse de-monstravimus. Quibus absolutis quae munera Lycurgus administra-verit studuimus diudicare, imprimis provinciam τοῦ ἐπὶ τῆς διοκήσει accuratius definire.

Quae de Lycurgo rerum publicarum administratore di-sputata si iam consideramus, eum Periclis clarissimum exemplum ante oculos habuisse ut credamus adducimur, cuius viri et consilio et industria erat simillimus. Omnia vero Lycurgi auctoritate et consilio per duodecim annos acta esse ea ex re maxime cognoscitur, quod rerum scriptores praefuisse eum per tres pentaeteridas pecuniarum publicarum administrationi tradi-derunt memoriae.

V I T A.

Carolus Droege Guestfalus Warburgi natus sum a. h. s. LVIII die VII mensis Iunii patre Ferdinando matre Mathilda e gente Nolting, quorum hanc nuperrime morte mihi ereptam esse doleo. Fidei addictus sum evangelicae. Litterarum elementis Patherbrunnae imbutus gymnasium adii Mindense. Ubi maturitatis testimonio munitus vere anni LXXVI Bonnam me contuli studiis philologicis, historicis, Germanicis operam daturus. Inde autumnali anni insequentis tempore Lipsiam profectus ibique per annum commoratus in hanc aliam litterarum sedem redii. Docuerunt me Biedermann, Braune, G. Curtius, A. F. Arm. Fritzsche, Goering, G. Goetz, L. Lange, I. H. Lipsius, O. Ribbeck Lipsienses; Andresen, Bernays, Birlinger, Buecheler, R. Kekulé, Klein, Knoodt, Maurenbrecher, I. B. Meyer, Menzel, Mohr, Prym, Ritter, Schaefer, Usener, Wilmanns Bonnenses. Lipsiae societatis philologicae et Ribbeckii et Goetzi, antiquariae Graecae I. H. Lipsii, seminarii Germanici Braunii benignitate sodalis factus sum. Bonnae per tria semestria sodalis fui extraordinarius seminarii philologici, in seminarium historicum imprimis A. Schaeferi benevolentia receptus sum, excitationibus interfui per quattuor semestria. Denique ut excitationibus suis interessem, benigne concesserunt Buecheler epigraphicis, I. B. Meyer philosophicis paedagogicis, Wilmanns Germanicis. Quibus viris omnibus gratias ago quas debo maximas, praecipue vero Arnoldo Schaefer, cuius disciplinae memoriam pio semper animo recolam.

SENTENTIAE CONTROVERSAE.

I. In Diodori Siculi lib. XV. capp. 48. 49. 50. 81.
Callisthenis Olynthii vestigia insunt.

II. Ibid. lib. XVI. capp. 23—27. 56—60 alteri fonti, capp.
28—40. 61—64 alteri adsignanda esse contra Volquardsenum
(Untersuchungen über die quellen der griech. u. sicil. geschichten
bei Diod. p. 107 sqq.) contendō. Illa capita Callistheni Olynthio,
haec Demophilo adscribo.

III. Thuc. VI 27 verba *εἰσὶ δὲ — εὐ ιεροῖς* grammatici
additamentum videntur esse.

IV. Ibid. 25 legendum est *αὐτῶν Ἀθηναίων ὁν . . .*

V. Qui cum Steindorffio (Forsch. z. D. gesch. VI p. 477 sqq.
VII p. 559 sqq.) contendunt Wiponem in Gestis Chuonr. II. imp.
Annalibus Sangallensibus maior. vel quos vocant imperii Suevicis
usum esse (cf. Wattenbach, Deutschlands geschichtsquellen⁴ II
p. 13. 39) infirmissimis nituntur argumentis.

VI. In Marneri poetae medii aevi carminibus I, 2, 21 ed.
Strauch. (QF XIV) cum cod. t hunc in modum transponendum
videtur: *sin grunt ze tief, sin wit ze breit* (*sin wit ze br.*
sin grunt z. t. cod. C.)

VII. O. Erdmann in libro quem inscripsit: Untersuchungen
über die syntax der sprache Otfrids II (Hal. Sax. 1876) §. 123 a
cf. §. 44. 48 apud verba: *riwit, irbarmēt, smerezit, pīnōt,*
abahōt duplicem accusativum conlocatum esse non recte statuit.
— Contra eundem II §. 191 p. 153 contendō ubique in formulis
quae apud Otfridum exstant: *weist es mēr* vel *weist es mēra*
verba *waz* et *ist* contracta esse.

VIII. In gymnasiis grammatica linguae Germanicae nimis
neglecta maiore studio colenda est.

Gl 27.74

De Lycurgo Atheniensi pecuniarum pu
Widener Library

005252424

3 2044 085 138 444